

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХОДОЗНАВСТВА
Кафедра східної філології

Кваліфікаційна робота магістра
з філології на тему:

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ
АКАДЕМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ АРАБСЬКОЮ МОВОЮ**

студента групи МПар 55-18
факультету сходознавства
денної форми навчання
Освітньо-професійної програми
Галузевий переклад: арабська мова, англійська мова
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.060 Східні мови та літератури
(переклад включно), перша – арабська
Бєлджуді Саміра Туфіковича

Науковий керівник:
канд. філол. наук, доц. Петрова Ю. І.

Допущено до захисту

« ____ » _____ року

Завідувач кафедри

_____ Валігура О. Р.
(підпис) (ПІБ)

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ АРАБСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	9
1.1. Визначення поняття «термін» та його утворення.....	9
1.2. Проблема перекладу англomовної лексики арабською мовою.....	13
1.3. Академії арабської мови.....	19
Висновки до розділу I.....	24
РОЗДІЛ II. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ АРАБСЬКОЮ МОВОЮ	26
2.1. Арабізація та запозичення як спосіб передачі лінгвістичних термінів арабською мовою.....	26
2.2. Передача суфікса – ism арабською мовою.....	34
2.3. Словотвір як спосіб формування лінгвістичних термінів.....	42
2.4. Явище синонімії в лінгвістичній термінології арабської мови.....	45
Висновки до розділу II.....	51
РОЗДІЛ III. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ОСНОВНИХ АНГЛОМОВНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ	53
3.1. Соціолінгвістичні терміни в арабському перекладі праці Ч. Фергюсона «Диглосія»	53
3.2. Загальнолінгвістичні терміни в арабському перекладі праці Ч. Фергюсона «Диглосія».....	60
Висновки до розділу III.....	68
ВИСНОВКИ	70
АНОТАЦІЯ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77

ВСТУП

Переклад є одним із найдавніших видів людської діяльності, який використовується для відтворення тексту оригіналу засобами іншої мови зі збереженням єдності форми та змісту. За допомогою перекладу ми спілкуємося та передаємо культуру, норми та ідеї. Це процес, який відбувається між двома мовами. У цьому процесі роль перекладача полягає у тому, щоб полегшити передачу повідомлення, сенсу та культурних елементів з однієї мови на іншу та створити еквівалент для реципієнта [26, с. 2]. Тому переклад має бути точним, природним та зрозумілим, особливо для носіїв мови. Але дослідники та науковці вважають, що такого ідеального перекладу не існує. Жоден переклад не є «ідеальним», оскільки культури та мови відрізняються. Тому в процесі перекладу тексту з однієї мови на іншу перекладачеві, можливо, доведеться вдатися до пояснення, опису чи використання інших методів перекладу.

Переклад з англійської мови на арабську також має свої особливості. При перекладі академічної лексики перекладачі зіштовхуються з різними проблемами та труднощами. Якщо говорити про переклад термінології точних наук, то адекватного перекладу може бути досягнуто лише при співпраці професійного перекладача та професіонала в даній галузі науки. Але коли переклад стосується галузі мовознавства, що є сферою діяльності самого перекладача, то цей процес зовсім інший і порівняно складніший. Маючи справу з лінгвістичною термінологією, очікується, що перекладач буде добре розумітися на лінгвістичних системах як мови оригіналу, так і мови перекладу. В даному випадку перекладач має перед собою два варіанти: він або знає цей термін і розуміє його значення та добре знайомий з його еквівалентом в мові перекладу, або не знає ні терміна, ані його значення, ані перекладу. В першому випадку перекладач замінює слово в мові оригіналу на

його відповідник в мові перекладу. Але у випадку коли перекладач не знає терміна, він вдається до використання різних методів перекладу.

Актуальність теми полягає в необхідності дослідження проблематики якості перекладу лінгвістичних термінів з англійської на арабську мову, а також уніфікації цих термінів та створенні єдиного словника арабських лінгвістичних термінів. Сучасні арабські лінгвісти часто використовують свої варіанти для позначення різних понять у сфері лінгвістики. А через те, що англійська мова має власну термінологічну систему, що базується на латино-грецькій традиції, перекладачеві нелегко виконати адекватний та точний переклад з англійської на арабську мову.

Більшість наукових праць у сфері лінгвістики опубліковано англійською мовою. Це відбувається через те, що майже всі наукові терміни, у тому числі й лінгвістичні, з'являються у мовах, які належать до індо-європейської мовної сім'ї. Такі відомі мовознавці, як Ф. де Соссюр, Ч. Фергюсон та інші у своїх наукових працях оперують термінами з англійської та французької мов. У свою чергу, арабські мовознавці беруть за основу роботи західних лінгвістів, адаптуючи англійські терміни до реалій арабської мови та лінгвістики [46]. При цьому виникає проблема передачі лінгвістичних особливостей європейських мов арабською, яка оперує термінами та поняттями зовсім іншої мовознавчої традиції.

Наразі, відчувається брак глосаріїв та словників, які б полегшили взаємодію та розуміння спеціальних текстів і сприяли б поширенню наукових лінгвістичних термінів серед представників різних професій. Серед наявних якісних лексикографічних праць слід виділити публікації Мухаммада Алі Аль-Хулі [29], Рамзі Баальбакі [54], Аль Масуді [83] та Мубарак Аль-Мубарак [78].

Проблемами дослідження перекладу лінгвістичних термінів займалися такі мовознавці як Антар Солхі Абдалла [26], Ібн Яшу Джаліялі [60], Ахмад Гаді Рашраш [64], Мухаммад Аль-Касімі [74], Саїд Буатія [55], Рамзі Баальбакі [54], Шаріф Бушіхдан [46] та ін.

А. С. Абдалла [26] займався визначенням проблематики перекладу лінгвістичної термінології англійської мови на арабську. Вчений дійшов висновку, що арабські лінгвісти мають тенденцію уникати використання транслітерації, як способу перекладу англійських лінгвістичних термінів. Інший арабський лінгвіст І. Я. Джалялі [60] досліджував проблеми, пов'язані з семантикою арабських лінгвістичних термінів та їх перекладом з англійської та французької мов. Мовознавець вважає, що велика кількість синонімів в лінгвістичній термінології арабської мови викликає низку проблем при перекладі наукових лінгвістичних праць. У свою чергу, Ахмад Гаді Рашраш [64], який займався проблематикою синонімії в системі лінгвістичної термінології, доходить висновку, що арабські лінгвісти часто по-різному трактують значення термінів, що зумовлює наявність різних варіантів перекладу.

Існує значна кількість словників арабської лінгвістичної термінології. Арабські відповідники для англійських термінів, які запропонував М. А. Аль-Хулі [29] подекуди збігаються з аналогами в інших словниках, а в інших випадках давав арабський відповідник для кожного англійського лінгвістичного терміну. Один з наведених ним відповідників, як правило, арабський, а інший запозичений з англійської мови. Мунір Баальбакі також дає арабський переклад англійським лінгвістичним термінам. Серед варіантів, які були запропоновані лінгвістом [54], можна спостерігати розбіжності у трактовці термінів, яка призводить до появи великої кількості синонімів.

Відсутність єдиного плану для створення арабських термінів у сучасному світі призвело до існування великої кількості лексичних одиниць, які позначають одне і те саме поняття. Незважаючи на це, академії арабської мови, наукові інститути та центри доклали багато зусиль для формування єдиної арабської термінологічної бази. Але в багатьох випадках замість затвердженого лінгвістичного терміна вживається більш

розповсюджений синонім. Тому проблема перекладу арабської лінгвістичної термінології з англійської мови є вельми актуальною у наш час.

Мета нашого дослідження – виявлення способів перекладу лінгвістичних термінів з англійської на арабську мову та труднощів, з якими зіштовхується перекладач під час цієї роботи.

Виходячи з цієї мети, ми поставили перед собою такі **завдання**:

1. Розглянути поняття «термін» та «термінологія» в арабській лінгвістиці;
2. Дослідити проблеми, з якими стикаються перекладачі під час перекладу англійських лінгвістичних термінів на арабську мову;
3. Розглянути проблему уніфікації арабських лінгвістичних термінів академіями арабської мови;
4. Охарактеризувати проблему арабізації як способу збагачення термінологічної системи арабської мови;
5. Виявити та описати проблеми, пов'язані з явищем синонімії в арабській лінгвістичній термінології;
6. Проаналізувати лінгвістичну лексику в перекладі наукової праці американського мовознавця Ч. Фергюсона «Диглосія» з точки зору способів її перекладу.

Об'єктом дослідження нашої роботи є лінгвістична термінологія в арабській літературній мові, яка формується на базі греко-латинської мовознавчої традиції.

Предметом дослідження є лексико-семантичні аспекти передачі англійської лінгвістичної термінології арабською мовою.

Методи дослідження: у нашій науковій роботі було використано *описовий метод* для пояснення особливості лінгвістичної термінології арабської мови, способів утворення термінів та їх перекладу; *метод компонентного аналізу* було застосовано для опису значень слів та їх перекладу шляхом виділення кореня слова та словотворчої моделі; *порівняльний метод* для зіставлення арабських лінгвістичних термінів, які

були перекладені з англійської мови різними способами та порівняння тексту оригіналу з арабським варіантом перекладу; *аналіз та синтез* був використаний для розщеплення словосполучення на окремі слова і позначення їх перекладу та зіставлення цих слів для отримання цілісного терміна.

Теоретичну базу дослідження склали праці таких відомих вчених як М.П. Кочерган [14], А.А. Мустафаєва [20], Чарльз Фергюсон [36], Мухаммад Алі Аль-Хулі [29], Алі Касмі [74], Мухаммад Хассан Джабаль [79], Махмуд Фагмі Хеджасі [82], Абдальсалям Альмасді [70], Ахмед Мухтар Омар [], Мишаель Закарія [86], Баальбакі [54] та ін.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що в ній вперше було проведено порівняльний аналіз матеріалу низки англо-арабських лінгвістичних словників на предмет наявності різних синонімів для позначення лінгвістичних термінів; проаналізовано кожний лінгвістичний термін за способом його творення; встановлено найбільш продуктивні способи передачі лінгвістичних термінів арабською мовою; проаналізовано арабський переклад англійської праці Ч. Фергюсона «Диглосія» на предмет способів перекладу лінгвістичних термінів.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що її результати роблять певний внесок у теорію термінотворення арабської мови і теорію перекладу та можуть бути використані в працях арабістів, які вивчають історію арабської мови та мовних контактів.

Практичне значення нашої роботи полягає у тому, що її результати можуть бути використані у викладанні курсу двостороннього перекладу, лексикології та лексикографії. Також їх можливо використовувати при укладанні методичних посібників, тематичних словників і глосаріїв лінгвістичних термінів.

Матеріалом дослідження слугували: арабський переклад книги Чарльза Фергюсона «Диглосія», виконаний Ашрафом Абудульхаєм [50]; англо-арабський словник теоретичної лінгвістики Мухаммада Алі Аль-Хулі

[29]; «Сучасний англо-арабський словник» Муніра Баальбакі [54]; «Лінгвістичний словник» Хаміда Аль-Масуді [83]; «Уніфікований словник лінгвістичних термінів (англо-арабсько-французький)» культурно-освітньої наукової організації Арабської Ліги [28]; «Йоркський словник лінгвістики (англо-арабський) Сабрі Аль-Саїда [33].

Апробація роботи. Результати дослідження були представлені на Міжнародній студентській науково-практичній конференції «Ad orbem per lingua. До світу через мови» (КНЛУ, 20-22 березня 2019 р.). Тема доповіді: «Лексико-семантичні аспекти перекладу англомовної наукової термінології арабською мовою». Тези опубліковано у збірнику матеріалів конференції (с. 18-20).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, висновків до всієї роботи, анотації арабською мовою, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ I

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ АРАБСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

1.1. Визначення поняття «термін» та його утворення

Однією з головних ознак академічної лексики є вживання термінології – сукупності слів та словосполучень, що називають певні наукові поняття [Дячук Т]. Термінологія як наукова дисципліна з'явилася в ХХ столітті і вважається джерелом поповнення лексичного складу мови, а терміни, будучи її основними одиницями, складають термінологічне ядро цієї мови.

Кочерган М. у своїй праці «Вступ до мовознавства» зазначає, що термін (від лат. *Terminus* – межа) – це слово або словосполучення, яке позначає поняття певної галузі знань чи діяльності людини [14].

Вознюк Г. погоджується з визначення Кочергана, що «термін – це слово або словосполучення, яке зіставляється з чітко окресленим поняттям певної галузі науки, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя» і додає, що термін «вступає у системні відносини з іншими подібними одиницями мови, утворюючи разом з ними особливу систему – термінологію» [5]. Суперанська А.В. у своїй роботі «Общая терминология: Вопросы теории», визначає поняття «термін» як спеціальне слово, яке вживається в певній галузі професійної діяльності та використовується в спеціальних умовах. За її словами, термін можливо розглянути як мовне позначення поняття, яке входить до систем певної галузі та наукових знань. [24]

Кожна галузь науки, техніки, виробництва, мистецтва має свою термінологію. Лейчик В. визначає поняття термінологія як сукупність термінів, тобто слів або словосполучень, що висловлюють специфічні

істотно сформовані поняття з певної галузі науки, техніки чи мистецтва, а також сукупність усіх термінів, наявних у тій чи іншій мові [17].

Термінологія належить до лексики професійної і наукової мови, яка є самостійним функціонуючим різновидом загальнонаукової мови. На відміну від загальноповсякденної лексики термінологія пов'язана з науковими концепціями і з предметним знанням певної галузі. Термінологія виконує такі основні функції — позначає наукові поняття і задовольняє потреби спілкування фахівців, за умови, якщо вона є загальноприйнята, унормована, відповідатиме вимогам до термінів.

Кочерган М. вирізняють дві складові серед системи термінів кожної галузі – термінологію і терміносистему. Наприклад, існує англійська, українська, арабська та термінологія інших мов, а також математична, фізична, мовознавча, літературознавча, філософська, фінансова, хімічна, біологічна, музична, спортивна тощо.

Терміни, за класифікацією Кочергана М., характеризуються такими ознаками:

1. Системністю (кожен термін належить до якоїсь терміносистеми і своє значення отримує саме в цій системі).
2. Наявністю дефініції (термін не тлумачать, а визначають).
3. Тенденцією до моносемантичності (в межах свого термінологічного поля, тобто в межах певної науки, термін повинен мати тільки одне значення).
4. Відсутністю експресії.
5. Стилістичною нейтральністю [14].

З точки зору арабського мовознавства, деякі арабські науковці виділяють наукові терміни (المصطلحات العلمية) та технічні терміни (المصطلحات الفنية). Під поняттям «наукові терміни» розуміють терміни, які використовуються в точних науках. Але поняття (المصطلحات الفنية), яке перекладається як «технічні терміни», в арабській лінгвістиці має інше

значення та використовується для позначення термінів, які відносяться до гуманітарних наук. [46].

Словникове значення слова «термін» – це зібрання людей та їх взаємопорозуміння щодо назви певних речей. Арабський словник «Аль-Васіт» дає таке визначення слову «термін»: погодження стосовно певного поняття у групі людей. Аль-Джорджані у своїй книзі «التعريفات» визначає, що термін – це відділення слова від його лінгвістичного поняття для позначення інших значень. У свою чергу, Р. Тагтауві більш детально пояснив значення цього поняття: «Це слова, які були узгоджені спеціалістами однієї сфери для того щоб виразити усі поняття цієї спеціальності» [57]. Це твердження повністю підтверджує визначення арабського лінгвіста Алі Касімі що поняття «термін» як мовна одиниця складається з одного або декількох елементів, які називають конкретне поняття у конкретній сфері [74]. Ахмад Мухтар обґрунтовує поняття «термін» як слово чи групу слів, які вийшли за межі свого семантичного та словникового значення для позначення конкретних понять. Отже, беручи до уваги визначення арабських мовознавців поняття «термін», можна виділити таке твердження: «термін» – це поняття, яке позначає назву певного значення слова у певній галузі науки [48].

У свою чергу, термінологія – це наука, яка займається пошуком зв'язку між науковими поняттями та мовними виразами, що виражають дані поняття; або об'єктивний вираз, який передає певне значення чітко та зрозуміло. А лінгвістичний термін – це термін, який науково та об'єктивно виражає поняття лінгвістичної сфери [52].

Отже, українські та арабські мовознавці мають різні точки зору стосовно визначення поняття «термін». Кожен з арабських лінгвістів представляє свою власну дефініцію даного поняття, погоджуючись здебільшого на тому, що це слова, які перейшли в інше значення за допомогою групи людей, що займаються певною галуззю науки. Українські

ж мовознавці дають більш чітко та точно визначення, що «термін» – це слово, яке позначає поняття у певній галузі.

Махмуд Фагмі Хеджазі у своїй роботі підняв питання, яке стосується самого слова «термін», та як його правильно позначати в арабській мові. Для передачі лексичної одиниці «термін» в арабській мові використовуються два слова – *المصطلح* (дієприкметник дієслова VIII породи) і *الاصطلاح* (масдар дієслова VIII породи), що є синонімами і утворені від дієслова *اصطلح*. Вони являють собою синонімічний ряд, але найбільш часто вживаним словом є *المصطلح* [82]. Однак деякі дослідники, такі як Алі Касімі, мають іншу думку стосовно передачі поняття «термін». Він вважає, що для його позначення повинно використовуватися слово *الاصطلاح*, а використання слова *المصطلح* є граматичною помилкою. Як приклад науковець наводить слово *الاصطلاح*, яке використовувалося в арабській мові для позначення «терміна» з давніх часів арабськими мовознавцями, а слово *المصطلح* вважалося лише похідним від нього [20].

Сучасна термінологія арабської мови з метою збагачення за рахунок власних ресурсів ґрунтується на термінолексичній класичного періоду за способами словотвору і лексико-семантичною деривацією, а також застосовує нові способи, такі як калькування, аббревіатура та ін. [3].

Копіювання іншомовних термінологічних систем здійснюється різними способами, при тому мовні засоби для утворення та поповнення термінології залишаються такими ж, як і для поповнення загальнолітературного словника. Використовуються наступні способи:

1. *الاشتقاق* – словотвір
2. *المجاز* – лексико-семантична деривація
3. *النحت* – аббревіатура
4. *التعريب* – арабізація (запозичення з іноземних мов)
5. *الترجمة* – переклад (калькування) [51].

У процесі створення сучасної арабської термінології треба прийняти до уваги той факт, що вже існують сформульовані поняття і вироблені для

них в європейських мовах терміни. І тому задача арабської термінологічної практики – це знайти адекватні арабські терміни для вже стандартизованих іншомовних термінів.

1.2. Проблематика перекладу англійської лексики арабською мовою

Процес перекладу з англійської на арабську мову часто супроводжується низкою проблем. Ніда визначає "проблеми перекладу" як такі, що викликають труднощі для перекладачів певної мови, в той час як "труднощі перекладу" виникають у перекладача індивідуально внаслідок його або її неспроможності перекласти текст та проблем перекладу [43]. Джерело цих проблем та труднощів у випадку з перекладом з англійської на арабську, навіть для досвідчених перекладачів, передбачає структурні та лексичні відмінності двох мов. Але переклад стає більш проблематичним, коли лексичний розрив між двома мовами збільшується через культурні відмінності. Наприклад, коли в мові перекладу бракує лексичних елементів, присутніх у мові оригіналу, перекладачам часто доводиться додавати, перефразувати та/або навіть опускає слова в мові перекладу для того, щоб ефективно передати значення [71].

Для того, щоб точно передавати значення тексту потрібно знати належний еквівалент. Таким чином, перекладач зможе уникнути буквального перекладу та запропонувати доречні еквіваленти арабською мовою. Знання культурних реалій арабомовного суспільства має вирішальне значення для успішного перекладу з англійської на арабську. Реалії – це мовні одиниці, які позначають матеріальні та духовні об'єкти однієї нації та які є відсутніми в іншій нації [64]. Відсутність в мові перекладу мовної одиниці, що позначає цей об'єкт в мові оригіналу називається етнографічною лакуною. Наявність в оригіналі тексту мовних реалій є фактором, який створює проблеми та труднощі під час перекладу. Але це

відбувається лише коли перекладач вперше зустрічає дані реалії, але надалі вона вже перестає бути невідомою. Наприклад, такі реалії як «кебаб», «Рамадан» чи «халяль» вже давно стали широковідомими у суспільстві. А не знаючи ці реалії, переклад може бути незрозумілим для носія мови перекладу.

Сучасні арабські перекладачі та науковці здебільшого використовують запозичену з англійської мови лексику, адже це набагато легше ніж переклад та створення аутентичного терміна арабською мовою. Однак, ті перекладачі, які роблять спроби використання арабізованих термінів, зіштовхуються з багатьма проблемами:

1. Однією з найпоширеніших проблем при перекладі лексики з англійської на арабську мову є відсутність єдиного арабського відповідника англійському терміну. Наприклад, в англійській мові існує один відповідник для терміна «лінгвістика» – Linguistics, а в арабській мові їх декілька, але жоден з них не є стандартизованим. На початку 40-х років ХХ століття термін «Linguistics» перекладали як علم اللغة. Це стало причиною суперечок між арабськими мовознавцями. Професор Абдальсалам Аль-Масді запропонував 23 варіанти перекладу терміна «Linguistics», зокрема [71]:

الألسنية، علم اللغة، اللغويات، الدراسات اللغوية الحديثة، علم اللغة العام، علم اللسان، اللانغويستيك، علم اللغويات الحديث، الألسنيات، علم اللسان البشري، فقه اللغة، علم اللغة الحديث، علم اللغة العام الحديث، علم فقه اللغة، علم اللغات، علم اللغات العام، علوم اللغة، علم اللسانة، الدراسات اللغوية المعاصرة، النظر اللغوي الحديث، اللغويات الجديدة، اللغويات-الألسنية، اللسانيات.

Попри це, у Тунісі в 1978 році та у Дамаску в 1981 році було проведено наукові конференції, учасники яких зійшлися на тому, що доречніше використовувати термін اللسانيات. Але досі багато науковців віддають перевагу іншим термінам для позначення даного поняття. [64]

Ахмед Мухтар Омар у 1989 році у своїй роботі «Лінгвістичний термін в арабській мові» віддав перевагу терміну الألسنية. Він заявив, що не дивлячись на популярність інших трьох назв: علم اللغة، اللسانيات та الألسنية،

наукова спільнота використовує الألسنية, але всі три варіанти мають право на законне існування та використання. [48]

Також відсутність єдності у виборі одного терміна для позначення конкретного поняття завжди було ключовою проблемою перекладачів. Наприклад, термін «семіологія», який відноситься до сфери лінгвістики, швейцарський лінгвіст Фердинанд де Сосюр позначає як *Semiology*, а американський філософ Пірс – як *Semiotics*. Обидва терміни позначають назву лінгвістичної науки, яка займається вивченням знакової системи мови. Це призвело до труднощів під час перекладу на арабську мову, адже арабські мовознавці не змогли адекватно його перекласти, що створює труднощі під час читання наукових робіт. Терміни були перекладені як السيميائية або السيميائيات. Термін «семіологія» був перекладений як السيميولوجيا. [64]

2. Відсутність точності під час перекладу лінгвістичних термінів.

Арабський мовознавець Омар Ахмад Мухтар у своїй роботі «Дослідження фонології» пов'язує проблему терміна в лінгвістичній сфері з відсутністю точності розуміння того, що виражає даний термін та його переклад. Як приклад можна вказати на відсутність у розумінні відмінностей між англійськими термінами *nasality* та *nasalization* (назалізація). Перший означає вихід повітря з носової порожнини повністю, а другий – одночасний вихід повітря з носової та ротової порожнини. Дослідники почали використовувати для позначення терміна *nasality* термін الأنفية, а для *nasalization* – تأنيف. Також немає чіткості у розмежуванні таких понять як *palatal* (الغاري) та *palatalized* (المغور). *Palatalized* – це пом'якшений приголосний звук, а *palatal* – це середньопіднебінний або середньоязичний приголосний. Так само й слова *velar* (صوت طبقي) – задньоязиковий звук та *velarized* (صوت مطبق) – задньоязиковий зубний звук. [55]

Наприклад, робота лінгвіста Ноама Хомського «*New Horizons in the Study of Language and Mind*» була перекладена двома арабськими мовознавцями – Хамзою бен Кабланом Мізйані та Аднаном Хасаном [63] –

у 2005 та 2009 рр. Розбіжність у підходах до перекладу назви між двома перекладачами призвело до того, що кожен представив свою власну версію перекладу назви книги. Хамза Мізйані запропонував перекласти назву як:

آفاق جديدة في دراسة اللغة والذهن

Аднан Хасан запропонував такий переклад:

آفاق جديدة في دراسة اللغة والعقل

Деякі розбіжності в перекладі тексту самої роботи призвели до використання кожним із дослідників різноманітних варіантів назв для позначення одного і того самого поняття. Наприклад, Мізйані під час перекладу для передачі поняття Morphology «морфологія» використав арабський термін الصرف, а Аднан Хасан – європейське запозичення المرولوجيا, передане методом практичної транскрипції, як і наступний термін – phonology «фонологія» – був переданий як الفونولوجي та الصوتية відповідно, з використанням методу транслітерації. Зустрічаються навіть відмінності при перекладі під час використання арабського відповідника: طريق النطق та اللفظ для перекладу терміна pronunciation «вимова».[55]

Більшість арабських лінгвістичних термінів наразі створюються шляхом арабізації та використовують метод буквального перекладу поняття для його вираження засобами арабської мови. Все це призводить до спотворення розуміння поняття, що зумовлюється функціональними особливостями мови та культурними особливостями. Тобто, унеможлиблюється передача значення терміна шляхом точного перекладу.

Отже, арабська мова потребує запровадження арабізованих відповідників для позначення іншомовних термінів. Цього досягти дуже важко, адже потрібно буде створити відповідник, який буде позначати якийсь конкретний термін одним словом. Щоб створити відповідник іншомовному терміну, слід взяти значення іншомовного поняття та виразити його засобами арабської мови, додаючи до нього префіксальні та суфіксальні конструкції.

3. Використання арабськими лінгвістами декількох арабських відповідників.

Туніський дослідник Абдуссалам Аль-Масді у своїх роботах використовує різні арабські відповідники іншомовним термінам. Наприклад, для позначення англійського терміна structuralism у назві своєї роботи він використав термін البنيوية «структуралізм» [71]. Але під час написання іншої роботи він обрав термін الهيكلية (букв: «основа») для позначення цього ж самого поняття. [64] Такі поняття як syntagmatic «синтагма» та paradigmatic «парадигма» також були перекладені двома різними відповідниками в арабській мові. Так, syntagmatic («синтагма») мало такі еквіваленти арабською як التوزيعي та الركني в книзі «الأسلوبية والأسلوب» та النسقي в іншій книзі «قاموس اللسانيات». А paradigmatic перекладали як الاستبدالي та الجدولي .

Хоча й арабські мовознавці мають власні еквіваленти мовних термінів, арабський термін іноді не може передати всіх значень певного мовного терміна згідно із сучасними теоріями мовознавства. В цьому випадку старий арабський термін не буде служити точним варіантом перекладу, а перекладачеві треба буде дізнатися, як арабські академії переклали цей термін у його сучасному теоретичному значенні та розумінні та опрацювали вони даний термін взагалі. Оскільки глосарії нових академічних лінгвістичних термінів та висловлювань не завжди доступні – як, наприклад, словники, і дуже рідко публікуються, перекладач повинен буде створити власний відповідник англomовному терміну, користуючись різними перекладацькими засобами та видами перекладу іншомовної лексики. [34]

3. Відсутність фонових знань у перекладача.

З цього витікає така проблема, як відсутність фонових знань у перекладача, адже щоб зрозуміти суть чи значення терміна, треба мати знання у сфері, з якої був взятий термін, для того щоб мати змогу правильно та доцільно його перекласти. Тому й не кожен перекладач, маючи при собі

словники та глосарії для перекладу спеціальної лексики, може правильно перекласти певний термін через брак досвіду та знань в сфері перекладу.

4. Відсутність належної спеціалізації у перекладача.

Якщо ми говоримо про переклад термінології точних наук, то адекватного перекладу можна досягти лише при співпраці професійного перекладача та професіонала в даній галузі науки. Але коли переклад стосується галузі мовознавства, що є сферою діяльності самого перекладача, то цей процес зовсім інший і порівняно складніший. Маючи справу з лінгвістичною термінологією, очікується, що перекладач буде добре розумітися на лінгвістичних системах як мови оригіналу, так і мови перекладу, але це не завжди можливо.

Мухаммад Сарі в своїй роботі про лінгвістичний термін виділив такі критерії перекладу англomовного терміна арабською мовою, завдяки яким перекладений текст буде зрозумілий та повністю відповідати нормам мови перекладу:

- Націленість на арабізацію терміна, адже знайти точний відповідник в арабській мові дуже важко;
- Термін має повністю та чітко виражати поняття;
- Необхідно брати до уваги морфологічну та фонетичну будову мови, з якої був запозичений термін;
- Необхідно, щоб значення терміна було зрозуміле навіть поза межами семантичного поля та змісту;
- Придатність терміна до словотвору, як виду створення нових термінів;
- Уникнення синонімії та повторення у термінологічній системі;
- Термін має бути якомога коротшим та не викривляти значення [80].

Отже, термін, який перекладається на арабську мову, має хоча б певною мірою відповідати вищезгаданим критеріям, адже переклад буде незрозумілим і не зможе передавати лексичне значення поняття арабською мовою. Як ми зазначали раніше, повторюваність та синонімія, що використовується для позначення певного терміна, є найбільшою

проблемою при перекладі англомовного академічного та лінгвістичного тексту на арабську мову.

1.3. Академії арабської мови

Для вирішення проблем, з якими стикаються науковці та перекладачі при перекладі іншомовної термінології арабською мовою, в тому числі і лінгвістичної, в арабських країнах були створені академії арабської мови. Ідея створення наукової академії арабської мови бере початок з кінця XIX століття. Головна мета вбачалася у створенні та уніфікації наукової термінології в арабській мові та її використання в сучасній науці та дослідженнях. Такі академії вперше з'явилися в Сирії та Єгипті внаслідок спільних зусиль, докладених єгипетськими та сирійськими лінгвістами.

Перша з таких організацій, яка займалася створенням нових термінів, була створена єгипетськими науковцями у 1892 році у домі Тауфіка Аль-Бакрі, який знаходиться у Каїрі. Очолив цю організацію шейх Мухаммад Абду. З моменту існування було проведено сім засідань, на яких було обговорені терміни в арабській мові, але не було представлено на обговорення жодного наукового терміна. У наступному році діяльність організації було припинено [88 с. 117].

У 1907 році був створений науковий клуб під керівництвом Мухаммада Хіфні Насифа, метою якого було знайти та дослідити назви для сучасних термінів, аналогів яким не існувало в арабській мові та передати їх будь-якими засобами, які існують в мові. Але науковці зіштовхнулися з неабиякими труднощами при заміні арабським аналогом термін, який вже був запозичений з іноземної мови та використовувався в арабській мові в його первинному вигляді [88]. В одній з робіт було опубліковано групу термінів, які були розташовані в алфавітному порядку. Згодом клуб було розформовано, через розбіжності у поглядах його членів.

Друга академія арабської мови була створена Ахмедом Лавзі Саїдом у 1916 році. Головною метою, яку ставила перед собою організація, було відродження та створення нових термінів в арабській мові та заміна ними всіх термінів іншомовного походження. Академія проіснувала недовго, але деякі терміни, як «морфологія» – مورفولوجيا та «мовознавство» – لينغويستياك اللسانيات وعلم الصرف

Академія арабської мови в Дамаску була створена в 1918 р. після того, як турки залишили країни арабського Машрику. Тоді сирійський уряд вирішив провести арабізацію усіх сфер життя [88]. На чолі академії стояв Мухаммад Курд Алі. 1919 р. голова академії сформував завдання академії: відродження сучасної арабської мови, арабізація європейських наукових праць, створення нових видавництв арабської книги, відкриття музею арабської культури, публікація наукового журналу академії.

Впровадження арабських термінів у Сирії почалося з армії, де навчання поступово було переведене з турецької на арабську мову. А після захоплення Сирії в 1920 р. Францією ця ініціатива була підтримана армією в Іраку. Також було опубліковано журнал академії, статті якого містили інформацію про дослідження та вивчення арабської мови та літератури, історію арабської культури. В журналі приділялося багато уваги поширеним помилкам в арабській мові. Журнал також пропонував використання нових термінів та сприяв активізації арабізації в різних наукових сферах. Створенням та арабізацією термінів займалися такі вчені: Шейх Ахмад Риза, Муршід Хатир, Ахмад Хамді Аль-Хаят, Хосні Сабах, Мухаммад Салахаддін Аль-Кавакбі, Джаміль Хані, Азаддін Аль-Танухі, Амір Мустафа Шігабі та Ваджіг Саман [88].

Під керівництвом ліванського мовознавця Абдалли Аль-Бустані у 1920 р. була створена організація, метою якої було зберегти багатство арабської мови. Академія проіснувала лише два роки. У 1928 році її роботу було відновлено. Основним напрямком роботи академії було створення нових термінів та лексичних одиниць для створення уніфікованого словника

арабських лінгвістичних термінів, але робота організації припинилася у 1930 році.

У 1947 році було засновано Іракську академію арабської мови, яка займалася видавництвом наукових статей та публікацією праць своїх членів.

У 1956 році на конференції в Дамаску, яка була присвячена проблемам арабізації термінології, було вирішено об'єднати всі окремі академії арабської мови в єдину. На думку учасників, це допомогло би прискорити розробку нових методів перекладу та створення термінів в арабській мові та поступово ввести їх у вжиток в кожній країні арабського світу. Але лише у 1971 році Академії, які знаходяться у Сирії, Йорданії та Єгипті, долучилися до цієї ініціативи, започаткувавши Науково-лінгвістичну академію арабської мови, штаб-квартира якої знаходилась у Каїрі [20].

В деяких наукових джерелах наполягають на тому, що в арабських країнах має бути створена одна академія арабської мови, оскільки арабська мова одна. Саме по одній академії мови існує в таких європейських країнах як Німеччина, Франція, Італія, Іспанія та Великобританія.[38] Але в арабських країнах ситуація набагато складніша через наявність багатьох арабських діалектів та територіальну віддаленість однієї арабської країни від іншої, де співіснують два чи більше терміни для позначення одного поняття. Тому і академії, які існують в арабських країнах, не є однаково продуктивними. А саме, тільки чотири із згаданих академій арабської мови працюють до сьогодні. Це академії в Дамаску, Каїрі, Рабаті та Аммані. Вони публікують різні статті, проводять засідання та конференції на лінгвістичну тематику та займаються створенням та арабізацією термінів.

Станом на 2011 рік на офіційних сайтах вищезгаданих академій були опубліковані основні завдання, які стоять перед мовними академіями: [38]

1. Збереження цілісності арабської мови та сприяння її функціонування в різних галузях гуманітарних та точних наук на високому рівні.

2. Створення наукової, технічної, літературної та іншої новітньої термінології відповідно до чітко визначеної методології з метою її уніфікації та подальшого поширення в арабському світі.
3. Відродження арабської спадщини в точних науках, мистецтві та гуманітарних науках.
4. Спостереження та дослідження походження арабської мови в синхронічному та діахронічному аспектах.
5. Боротьба з поширенням розмовної арабської мови в різних галузях науки.
6. Заохочення арабських науковців до написання, перекладу та публікації робіт арабською мовою.
7. Створення спільної бібліотеки академії.
8. Переклад світової літератури та видання книг у перекладі з арабської та на арабську мову.
9. Публікація та використання нових уніфікованих термінів арабської мови в різних ЗМІ та їх розповсюдження в органах законодавчої влади.
10. Публікація журналу / газети в академії арабської мови.

Тауфік Дабул, член Академії в Дамаску, заявив, що загальний обсяг всього, що було перекладено арабською мовою з часу епохи Аббасидів і до сьогодні – це менше, ніж праці, які були перекладені іспанською мовою в Іспанії [38]. Більш того, терміни, арабізовані академією, або залишаються на папері в архівах, не маючи змоги бути використаними на практиці, або вживаються у невеликій кількості в країні академії лише деякими фахівцями. Здебільшого, більшість з цих термінів орієнтовані на спеціалістів з різних сфер. Вони складні, довгі та їх незручно писати і вимовляти. Це вагомі причини для арабів не використовувати їх в повсякденному житті.

Ще одна проблема – це відмінності та розбіжності арабських академій та їхніх рішень щодо методів арабізації та створення термінів. Незважаючи

на те, що у 1970-1977 рр. була створена Федерація академій арабської мови, повної уніфікації термінів та згоди між академіями не було досягнуто. Наприклад, неодноразово академії Дамаска та Каїра погоджувались на певні умови, але згодом одна з них змінювала свою думку. Так, переклад слова «мікроскоп» арабською мовою був узгоджений двома академіями як *مجهر*. Однак, Каїрська академія замінила його на транслітеровану версію даного слова – *ميكروسكوب*. Також для слова «телефон» спочатку було запропоноване слово *إرذير*, але потім науковці змінили свою думку та почали використовувати слово *هاتف* [82]. Такі конфлікти між академіями відбувалися часто і для того, щоб їх вирішити, потрібно було провести багато досліджень серед арабомовного населення для визначення належного терміна.

Іншою вагомою проблемою для академій арабської мови стало широке використання англомовних термінів в академічній мові. Деякі науковці вважають, що поглиблене вивчення англійської мови вирішить проблему арабізації англомовних термінів [82 с. 36]. На їхню думку, при володінні термінологією англійської мови зникне потреба у створенні нових термінів шляхом арабізації, тому нові терміни будуть транслітеровані арабською мовою.

Наразі університети арабського світу починають проводити семінари, конференції та форуми, які обговорюють проблеми арабської академічної термінології. Один з таких семінарів був проведений у Досі в 2019 році в Арабському дослідницькому центрі, на якому було розглянуто проблеми арабської академічної лексики та арабізація як метод створення нових термінів [73]. В Марокко цими питаннями займається Координаційне бюро з питань арабізації, яке було засноване у 1970 році. Головними його завданнями є координація зусиль задля збагачення арабської мови сучасними термінами та уніфікація наукових та академічних термінів в країнах арабського світу, публікація робіт, які стосуються даної теми та

підготовка спеціальних проектів словників для створення та збагачення термінологічної системи арабської мови [85].

Різні університети та мовні інститути активно займаються проблемами арабської академічної лексики, створюють словники та глосарії, але часто це не дає бажаних результатів, тому що деякі терміни уживаються в мові та стають невід'ємною її частиною, а деякі, не встигнувши з'явитися, зникають з ужитку.

Висновки до розділу I

Термінологія є основним елементом для збагачення лексичного фонду літературної мови. Упорядкування та уніфікація термінології є важливим етапом для формування термінологічної системи арабської мови. Дослідження термінів завжди викликало широке зацікавлення з боку арабських дослідників. Термін, на думку багатьох лінгвістів, має бути сталим та незмінним і водночас чітко передавати та позначати лише одне значення.

Для передачі лексичної одиниці «термін» в арабській мові використовуються два слова – *المصطلح* та *الإصطلاح*, які є синонімами і утворені від дієслова *إصطاح* (покращуватися, виправлятися). Проте, деякі арабські дослідники вважають, що слово «термін» в арабській мові має позначати тільки слово *الإصطلاح*, а використання слова *المصطلح* вважається граматично неправильним.

Лінгвістичний термін – це слово або словосполучення, яке позначає лінгвістичне поняття. Під час перекладу лінгвістичних термінів арабською мовою перекладач стикається з багатьма проблемами, як-от: відсутність єдиного арабського відповідника для терміна з європейської мовознавчої традиції, відсутність точності при перекладі терміна, тощо.

Для вирішення цих питань в арабському світі було створено спеціалізовані Академії арабської мови, які займаються розв'язанням

проблем не тільки лінгвістичної, а й інших систем термінологій. Основним завданням академій є уніфікація термінів та проведення різноманітних конференцій, які мають на меті створення нових термінологічних слів та сполук для позначення кожного нового поняття. Отже, в арабській мові термінологія вимагає більш детального підходу з наукової точки зору й набагато більших зусиль під час перекладу та створення термінів, ніж в європейських мовах.

РОЗДІЛ II

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ АРАБСЬКОЮ МОВОЮ

2.1. Арабізація та запозичення як спосіб передачі лінгвістичних термінів арабською мовою

Арабізація термінів є однією з найактуальніших проблем сучасної арабської лінгвістики. Терміном «арабізація» (التعريب) позначають процес створення нових лексичних одиниць або термінів з коренів арабської мови або процес транслітерації під час якого іншомовне слово записується арабськими літерами. У працях, присвячених проблемам запозичень в арабській мові, для позначення процесу арабізації використовують термін التعريب, а для арабізованих слів та термінів – الألفاظ المعربة («арабізовані лексеми») [20].

Арабізація як поняття з'явилося досить давно; його використовував ще найвідоміший класичний філолог Сібавейгі (VIII ст.) у праці «Книга». У його розумінні, це словникове, абстрактне та вузьке поняття, яке означає запис іншомовних слів арабськими літерами, при збереженні фонетичної складової слова та вимови мови оригіналу. Цей процес називають арабською التحويل («передача»). Наприклад, термін Internet – арабською графікою إنترنت, зберігає свою фонетичну будову. Однак, арабський лінгвіст Баразі М. у праці «Проблеми сучасної арабської мови» трактує поняття «арабізація» по-іншому [32]. На його думку, це слово вимовляється згідно з правилами вимови арабської мови. Це поняття він називає «натуралізацією» (араб. التطبيع). Яскравим прикладом є слово topography, арабський відповідник якого – طبوغرافيا («топографія»). [38]

Пуристи арабської мови, такі як Аль-Сааран та Абідін, описують цей процес як الدخيل/الترجمة الدخيلة, англ. loan translation «калькування», що, на їхню

думку, є негативним явищем, адже це свідчить про іншомовне слово, яке увійшло до арабської мови [81].

Наразі термін «арабізація» майже повністю змінив своє значення. Арабізація – це метод включення термінів наукової та технічної сфер до арабської літературної мови, використовуючи слова та фрази створені засобами арабської мови, а також запозичення слів та їх запис арабськими буквами. [Arabization revisited]

Досліджуючи запозичення в арабській мові, Белкін В.М. виокремив два періоди в історії арабської лінгвістики: класичний та сучасний [3]. Головною особливістю першого періоду, на думку вченого, є наявність повністю асимільованих та засвоєних лексичних одиниць, а другого – неповний та незакінчений процес асиміляції лексичних одиниць. Він вважає, що термін «запозичення» визначається як переміщення іншомовних коренів до арабської мови, що виражається у створенні слів іншомовної основи слова з арабським словотвірним афіксом.

Сучасний етап дослідження проблем арабізації почався у другій половині XIX ст. Мовознавець Аль-Шидьяк закликав до збереження чистоти арабської мови, а лінгвіст Ахмад Аль-Магрибі, своєю чергою, вважав, що процес арабізації та створення нових термінів є невід’ємною складовою для подальшого розвитку арабської мови [20]. Попри розбіжності, вчені дійшли висновку, що арабізація – це природній процес у формуванні нових термінів. Сучасний арабський лінгвіст Махмуд Хіджазі зазначає, що ще з давніх часів питаннями арабізації займалися такі вчені, як Сібавейгі та аль-Джаугарі. Також він вважає, що арабізація – це вид запозичення (الإقتراض اللغوي) [82].

Наприклад, під час перекладу з англійської мови на арабську назви такої науки як Linguistics, науковці не можуть дати точного та єдиного відповідника. Загальноприйнятим серед арабських лінгвістів є відповідник علم اللغة, що буквально перекладається як «наука про мову» («The science of

Language»). Цей переклад вважають адекватним, тому що він передає бачення та сприйняття лінгвістики через елементи арабської культури [48].

Академії арабської мови запропонували три варіанти для перекладу терміна Linguistics арабською мовою: اللسانيات, الألسنة, الألسنية, адже لسان означає tongue (язик) та широко використовується для позначення поняття language (мова). Члени академій також вважають, що словом لغة варто позначати термін dialect لهجة, тому що визначення لغة використовувалося ще за часів відомого арабського граматики та лінгвіста Ібн Джинні у значенні dialect («діалект») [30].

Арабський лінгвіст Абдельсалам аль-Масді запропонував перекласти цей термін як فقه اللغة, що буквально перекладається як «закон мови», замінивши слово علم на слово فقه. Цей термін широко використовується в арабському мовознавстві [70]. Ще одним аналогом терміна linguistics («лінгвістика») в арабській мові є اللغويات або اللانغويستيك, переданий та записаний за допомогою транслітерації. На думку Енані, цей варіант не є правильним, тому що в арабській літературній мові немає фонетичних засобів для правильної передачі та запису цього терміна. Наприклад, не можна точно позначити звук g (г), тому для цього використали літери غ та ج. Фонему (g) ج можна виразити засобами арабської мови, лише використовуючи звуки діалектів арабської мови. В Єгипті звук g позначають на письмі як ج, хоча в арабській літературній мові літера ج позначає звук «дж» (j) [34].

Для позначення терміна semantics («семантика») використовують термін, утворений за допомогою транслітерації – السيمانتيك. Цей термін також має аналог в арабській мові – علم المعنى. На думку арабського мовознавця Антари Абдалли, варто використовувати вже уніфікований у словниках Аль-Хулі та Мубарака термін علم الدلالة або الدلالية, який краще виражає це поняття [26].

Термін syntax «синтаксис» перекладається як علم النحو. У своєму словнику Аль-Хулі пропонує декілька варіантів для позначення цього

терміна: النحو, علم الجملة, نظام الكلام, [29] Термін نحو ще з давніх часів був еквівалентом для позначення терміна grammar (граматика), тому що під цим терміном арабськими лінгвістами розумілася лише правильна структура побудови речення, а не граматика у її широкому значенні. Інколи термін النحو використовували для позначення терміна linguistics (лінгвістика). Незважаючи на існування вже сталої лексеми для позначення терміна قواعد, все ще використовують термін نحو [26].

Термін علم التراكيب також вживають для позначення терміна syntax, але, як вважає Антара Абдалла, він має два значення: syntax та morphology. А для того, щоб розмежувати ці два значення при перекладі на арабську мову, треба зробити уточнення шляхом додавання слова الجملة, у результаті чого отримаємо علم تراكيب الجملة («наука про структури речення»). Ще одним варіантом для уточнення при перекладі є використання форми علم تراكيب та نحو в межах однієї фрази: علم النحو والتراكيب («наука про синтаксис та структури»). Цей варіант перекладу має переваги, адже в ньому збережене оригінальне та історичне слово نحو, яке під час читання розуміється як «щось, що стосується значення про правила та структуру речення», а слово تراكيب – побудову речення [26].

Для позначення терміна morphology «морфологія» в арабській мові використовують термін علم الصرف. Але слово صرف не виражає окремо поняття «морфологія», тому до словосполучення علم الصرف додають слово اشتقاقات, отримуючи علم الصرف والاشتقاقات. Це словосполучення, на думку Антари Абдалли, краще підходить для позначення терміна morphology. Для терміна morpheme «морфема» не існує єдиного відповідника в арабській мові [26] Аль-Хулі у своєму словнику дає чотири варіанти перекладу цього терміна: صرفيم, صرفية مجردة, مورفيمية, مورفيم. Термін مورفيم був створений шляхом прямого запозичення та записаний шляхом транслітерації. Термін morpheme вчений перекладає як مورفيم – слово, утворене шляхом транслітерації, а також як مورفيم, позначаючи цим словом як англійський термін morpheme, так і термін morpheme. Термін مورفيمية створений таким самим чином з

додаванням до основи ة, що є показником жіночого роду, який при утворенні множини буде мати закінчення ات. А термін صرفية مجردة утворений шляхом атрибутивної конструкції. Термін صرفيم сформований додаванням до основи слова صرف іншомовного закінчення يم, переданого на письмі шляхом транслітерації закінчення –eme [29]. Термін morph Ахмед Мухтар пропонує перекласти як مورف, переданий шляхом транслітерації, та تشكل – утворений за допомогою моделі تفعل [48]. Аль-Хулі у своєму словнику також використовує термін مورف при перекладі з англійської на арабську мову [29].

При перекладі терміна allomorph «аломорф» Ахмед Мухтар використовує такі відповідники в арабській мові як слово شكلم, утворене за допомогою трьохбуквеного кореня شكل та непридуманого арабській мові у даному випадку закінчення م, та بد صرفية – утворене шляхом використання трьохбуквеного кореня صرف з додаванням до основи закінчення ية. Аль-Хулі використовує варіант أومورف, переданий шляхом транслітерації, та словосполучення متغير دلالي [29].

Термін phonology «фонологія» перекладається арабською як علم الأصوات та الصوتيات [29]. Як вважає Антара Абдалла, слово أصوات «звуки», яке перекладається як sounds, не може бути еквівалентом для позначення терміна phonology, а термін-словосполучення علم الاصوات اللغوية (букв.: «наука про звуки мови») вказує на звук як одиницю дослідження у сфері лінгвістики, а не звук у загальному розумінні [26].

Мовознавці Махмуд Аль-Сааран [81], Ібрагім Аніс [30] та Наїф Хирма [87] вживають термін الفونولوجيا, сформований шляхом запозичення та арабізованого за допомогою транслітерації з додаванням артикля ال. Махмуд Аль-Сааран використовує термін علم الأصوات اللغوية الوظيفي («наука про функції звуків мови»), але вважає, що він не може точно передати значення phonology «фонологія», тому що він передає значення терміна phonetics «фонетика». У працях арабських мовознавців інколи використовують один і той самий еквівалент для позначення терміна phonology та phonetics. Термін

phonetics також перекладають арабською, використовуючи відповідник علم الصوتيات, для запобігання труднощів у розумінні різниці між термінами phonetics та phonology.

Аль-Хулі пропонує чотири варіанти для позначення терміна phoneme: صوت مجرد, صوتيم, فونيمية, فونيم. Ахмед Кадур розглядає фонему як звукову одиницю слова та використовує метод калькування при перекладі цього терміна – الوحدة الصوتية «звукова одиниця» («linguistic terms») [47]. Він також пропонує 8 відповідників для терміна phoneme «фонема»: صوت المجرد, لافظ, صوت , حرف, مستوصت, صوتون, فونيمية, صوتية, صوت. Кожен із цих термінів відрізняється за формою та способом творення, половина з них утворена від трьохбуквенного кореня صوت «звук» та різних моделей словотвору. Джордж Мунан використовує два відповідники صوتيم та صوتم, які різняться лише за написанням [58]. Мовознавець Мухаммад Аль-Сааран [81] вживає такі відповідники як فونيم, а Мішель Закарія термін فونام [86].

Своєю чергою, Ахмад Кадур перекладає цей термін як المستوى الفونولوجي (букв.«рівень фонології») [47]. А Ібрагім Аніс – як علم الأصوات التشكيلي (букв.: наука формування звуків) [30]. А Бассам Барака дає свій відповідник для цього терміна – علم وظائف الأصوات та صوارة (букв:«наука про функції звука»). Рамзі Баальбакі у своєму словнику пропонує такий переклад: علم صوتية та التشكيل الصوتي (букв: «наука про формування звуків») [31]. А аль-Хулі перекладає термін phonology «фонологія» як علم الفونيمات (букв: наука про фонему) [29]. Саїд Маслух перекладає його як صوتولوجي, صوتولوجيا та المنهج الصوتي (букв.: «наука про звук» та звуковий метод) [67]. У працях Таммама Хасана використовуються такі відповідники, як التشكيل الصوتي та الصوتيات [56].

Термін diachronic «діахронія» та synchronic «синхронія» арабські лінгвісти перекладають по-різному («linguistic term»). Аль-Масді у словнику قاموس اللسانيات для позначення англійського терміна diachronic використовує слово أنية, а термін synchronic перекладає як زمانية. Бассам Барака у словнику معجم اللسانية пропонує використати слово تعاقب для перекладу терміна diachronic, а для терміна synchronic – تزامن. Обидва терміни утворені за

моделлю تفاعل та трьохбуквених коренів عقب та زمن. Юсуф Газі та Маджід Аль-Нуср [91] використовують термін تزامن для позначення терміна diachronic та تزامن – для терміна synchronic. Реймон Тахана [65] для перекладу терміна diachronic використовує інший термін – التعاقب, а терміна synchronic – التعاصر. Дані терміни утворені за моделлю تفاعل з додаванням артикля ال. Мішель Закарія використовує арабський відповідник تاريخي для того, щоб позначити поняття diachronic, а synchronic – تعاصرية [66].

Іноді запозичене слово змінюється так, що його неможливо впізнати, а подекуди відбувається певне зрушення в семантиці слова. Аль-Хулі пропонує використовувати ألفون та متغير صوتي для позначення терміна Allophone («алофон») [29]. Ахмед Мухтар також використовує ці відповідники, додатково до терміна عضو من الفونيم. Саїд використовує صوت فرعي, а Мухаммед Хассан Бакіля – عضو الوحدة الصوتية. Баальбакі використовує بديل صوتي أو لفظي. Самір Астітія використав термін صوتون при укладанні словника лінгвістичних термінів. Усі терміни утворені за допомогою словосполучень та моделей словотвору [68].

Термін pragmatics аль-Хулі перекладає як علم الرموز, використовуючи цей відповідник і для позначення терміна semiotics. Інший арабський лінгвіст – Антара Абдалла – передає цей термін як البراجماتيك, використавши транслітерацію – علم المعنى في السياق (букв.: «наука про значення в контексті») [26]. Останній термін, на думку мовознавця Енані, є занадто довгим, тому у своїх дослідженнях він використовує альтернативний термін علم التداولية, який вважає більш точним відповідником для передачі терміна pragmatics. Ібн Мансур характеризує його як «оригінальний арабський термін, який вдало передає значення цього терміна у сфері лінгвістики» [39].

Арабський лексикограф Абдель Салям аль-Масді у своїй праці الأسلوبية والاستبدالي перекадає термін pragmatics («прагматика») як الاستبدالي, а в словнику قاموس اللسانيات – як الجدولي [70]. Алі Аль-Касімі пропонує власні відповідники для цього терміна – براغماتية та دراسة استعمالية, один з яких є

фонетичною транслітерацією, а інший – описом значення цього терміна [75].

Такий термін як *semiotics* («семіотика») передають як *السيمائية*, *السيميوطيقيا*, *السيمولوجيا* та *السيميوثية* [60]. Усі вищевказані терміни тією чи іншою мірою є прямими запозиченнями або сформовані зі збереженням фонетичної системи англійської мови або додаванням суфіксів, притаманних арабській мові, як-от *ثية*. Однак, Хасан Дарір пропонує використовувати терміни *علم الأدلة* та *علم السيمياء*, із додаванням слова *علم* («наука»). Як зазначає Мустафа Тагір, деякі мовознавці використовують один і той самий термін для позначення понять *semiotics* та *semiology*, вибираючи або *السيمائية* або *علم الأدلة* або *علم الرموز*. Він вважає, що для кожного терміна потрібно використовувати окремий відповідник [84].

Аль-Хулі перекладає термін *assimilation* («асиміляція») як *مثال* та *مماثلة* [linguistique], а Хамзаві – як *شديد* та *تمائل*. В енциклопедії *الموسوعة اللغوية* використовують такі відповідники як *تمائل*, *مماثلة*, *مجاورة*, *مشابهة* та *انسجام*. А в *القاموس الموسوعي* – *مماثلة*, *مجاورة*, *استيعاب* та *ادغام*, що свідчить про наявність синонімічних рядів серед лінгвістичних термінів арабської мови [62].

Однак, існує велика різниця між перекладами не тільки лінгвістичних термінів, а й між перекладами назв робіт відомих мовознавців. Так, під час перекладу праці Фердинанда де Сосюра «*Cours de linguistique generale*» («Курс загального мовознавства») було запропоновано п'ять різних варіантів перекладу назви його праці: у 1985 р. в Тунісі Саліх Кармаді, Мухаммед Аджіна та Мухаммед Аль-Шауші адаптували назву роботи де Сосюра арабською як *دروس في الألسنية العامة* («уроки загального мовознавства»). Єгипетський перекладач Ахмед Наїм у 1985 р. переклав назву як *فصول في علم اللغة العام* [89]. А іракський лінгвіст Йоель Юсуф Азіз – як *علم اللغة العام*. Переклад сирійських лінгвістів, Юсуфа Газі та Маджіда Насрі, був опублікований в Алжирі в 1986 р. під назвою *محاضرات في الألسنية العامة*. [91] А переклад, запропонований Абделькадіром Каніні в Марокко, звучав як *علم اللسان العام*. Дані науковці мали розбіжності як у перекладі

терміна «загальне мовознавство» (علم اللسان العام, علم اللغة العام, الألسنية العامة), так і в перекладі слова «курс» (محاضرات, فصول, دروس). ابن يشو Це вказує на поширення синонімії в арабській мові у словах повсякденного вжитку та у спеціальних термінологічних системах.

Вчений з університету Аль-Азгар І. Аль-Саїд виділяє декілька основних причин запозичення іншомовних одиниць арабською мовою: міжкультурна комунікація, необхідність в запозиченому слові, легкість використання та сприйняття терміна народними масами [33]. С.В. Гринев також розглядає причини та проблеми запозичень. Вчений вважає, що це відбувається через культурний вплив однієї мови на іншу та відсутність у мові еквівалента слова чи терміна, яке б позначало нове поняття та точно передавало його значення [10].

Отже, вплив англійської мови на інші мови неухильно зростає. Не є винятком і процес формування термінології в арабській мові, де за зразок беруться англійські терміни. Так як написання наукових робіт в лінгвістичній сфері здійснюється англійською мовою, то англійська мова береться за основу під час перекладу та запозичення лінгвістичних термінів.

2.2. Передача суфікса -ism арабською мовою

Англійській мові притаманне широке використання суфіксів під час творення нових слів. Суфікс грецького походження –ism використовується для створення іменників та різноманітних термінів. У лінгвістичній теорії суфікс -ism вважається способом для позначення великого спектру термінів наукової та лінгвістичної сфер. Використання та переклад суфіксів для створення термінів та їх правильного й адекватного перекладу арабською мовою має свої особливості.

Проблемам та способам перекладу сучасних лінгвістичних термінів арабською мовою було приділено багато уваги. Такі лінгвісти як Мухаммад Джабер, Мікран, Закарія, Аль-Йаабуді досліджували процеси, які впливають

на формування лінгвістичної термінології в арабській та англійській мовах [90]. Але в жодній праці не було достатньою мірою висвітлено переклад з англійської мови на арабську лінгвістичних та наукових термінів, які мають у своєму складі такі формотворчі суфікси: -able, -ization, -lect, -num, -graph, -graphy, -gram, -logy, -ics [37].

Мухаммад Джабер намагався ідентифікувати правила використання цих суфіксів для створення лінгвістичних термінів та зміну їх значення під час перекладу арабською мовою, зважаючи на термінологічну базу двох мов та великі розбіжності між ними. Вчений зазначає, що кожен з арабських лінгвістів та перекладачів застосовує різні способи передачі іншомовних суфіксів, наявних у термінах, використовуючи різні морфологічні аспекти творення нових лексем та запозичення. На його думку, розбіжності під час перекладу призводять до втрати адекватності термінів, запропонованих перекладачами, та втрати головних атрибутів під час перекладу та створення терміна – точності та стислості [37].

Інша робота присвячена ролі арабізації термінів як способу розширення лексичного складу арабської мови [40]. Автор пропонує шляхи перекладу афіксів з англійської мови на арабську. Він виділив чотири методи для перекладу: використання арабських термінів, які передають значення афікса, використання морфології та словотвору для деривації нового поняття, використання спеціальних лексичних та функціональних форм, використання псевдо-арабських закінчень. Усі названі методи та способи, окрім четвертого, використовуються арабськими перекладачами та лексикографами; останній спосіб мовознавець виділяє як рідко вживаний.

Наприклад, для передачі суфікса -ism деякі арабські лексикографи додають закінчення ثنية, зокрема для позначення таких термінів як dualism («дуалізм») – ثنائية, structuralism («структуралізм») – بنيوية, binarism («бінаризм») – الثنائية тощо [77]/ Під час перекладу англійських термінів, які складаються з двох слів, арабський відповідник у більшості випадків теж буде словосполученням. Так, для позначення поняття linguistic determinism

(«лінгвістичний детермінізм») М. Аль-Хулі використовує словосполучення الحتمية اللغوية, а для поняття linguistic relativism – النسبية اللغوية [29].

Під час перекладу терміна empiricism («емпіризм») Аль-Масуді використовує гібридну формулу, яка складається із запозиченого слова-основи إمبرق з додаванням арабського суфікса ئية, внаслідок чого утворюється слово إمبرقية [83]. З точки зору морфології такий переклад може існувати, але через те що мовознавець не пояснив значення цього терміна арабською мовою, його можуть зрозуміти лише ті, хто знає його оригінальне значення.

Аль-Масуді та Аль-Хулі під час перекладу таких термінів як bilingualism («білінгвізм»), cultural pluralism («культурний плюралізм») та multilingualism («мультилінгвізм») використовують суфікс ئية для передачі суфікса -ism: Аль-Масуді переклав термін bilingualism як ثنائية اللغة, а Аль-Хулі використав словосполучення ازدواجية اللغة. Наразі термін ازدواجية اللغوية широко використовується для позначення терміна diglossia. Також Аль-Масуді запропонував перекласти термін bilingualism як اللغاتانية, додаючи суфікс ئية до іменника, який має форму двоїни, виражену закінченням ان. Він вважає, що цей переклад стислий, адже не потребує утворення терміна шляхом використання ідафи та словосполучення. Під час перекладу термінів multilingualism та bilingualism передача префіксів multi- та bi- була здійснена через компоненти ثنائية та تعددية. Для позначення поняття multilingualism мовознавець використовує термін التعددية اللغوية, а для терміна cultural pluralism – تعددية ثقافية. Тоді як термін monolingualism («монолінгвізм») позначається як أحادية اللغة [83]. Своєю чергою, Баальбакі переклав bidialectism («бідіалектизм») як ثنائية اللهجة, а sound symbolism – رمزية صوتية [54].

Інший можливий спосіб перекладу іншомовних термінів, що закінчуються на -ism – через форму масдара. Так, Аль-Масуді під час перекладу терміна multilingualism використав форму масдара V породи تفعل, за моделлю якої було створено іменник تعدد. Цей іменник виступає як

головна частина ідафи, утворюючи словосполучення تعدد اللغات. Для перекладу термінів plurilingualism та multilingualism («мультилінгвізм») використовують відповідник تعددية اللغوية, вважаючи його правильним для позначення цих термінів, але Аль-Хулі дійшов висновку, що تعدد اللغات морфологічно коротший та краще виражає значення терміна [29]. Під час перекладу суфікса -ism у значенні «лінгвістична характеристика або властивості» арабські лінгвісти виділяють декілька особливостей для його передачі у складі лінгвістичних та наукових термінів за допомогою масдарів.

Аль-Масуді використовує модель масдара X породи استفعال для перекладу терміна exoticism – استغراب («екзотизм»). Але Баальбакі при перекладі того ж самого терміна використовує модель масдара IV породи إفعال, внаслідок чого виникає термін إغراب [54]. Отже, можна спостерігати як відрізняється переклад одного лінгвістичного терміна у різних арабських мовознавців.

Інший приклад: для перекладу таких термінів як isochronism, isomorphism та isosyllabism арабські лексикографи використовують модель масдара VI породи تفاعل. Аль-Масуді використовує трибуквений корінь شبه для створення за моделлю تفاعل терміна, який позначатиме поняття isomorphism – تشابه. Аль-Саїд для передачі значення терміна isosyllabism («ізолябізм») використовує корінь مثل («представляти»), у результаті чого отримує تماثل («уподібнення») [33]. Баальбакі для позначення терміна isomorphism («ізоморфізм») використовує корінь شكل («формувати»), в результаті чого виникає термін تشاكل («уподібнення») [31]. Словник ALECSO використовує корінь وفق («погоджуватися») для створення масдара توافق для позначення того ж самого терміна [28]. Лише Аль-Хулі у своєму словнику використовує трілітерний корінь مثل («представляти») для позначення та перекладу префіксальної частини терміна, яка починається з -iso [29].

Арабські лінгвісти використовують декілька способів для створення нових термінів, не тільки форми масдарів, але й похідні від них елементи.

Наприклад, для позначення терміна *arthorism* використовують слово *حكمة*. Термін створений від трьохбуквеного кореня *حكم* («управляти») за моделлю *فعله*, та *مثل* утворений від трьохбуквеного кореня *مثل* за моделлю *فعل*. Термін *euphemism* («евфемізм») Аль-Масуді пропонує перекласти як *تلميح*, використавши основу кореня *لمح* («підглядати») та модель *تفعيل* [83]. Аль-Хулі використовує термін *تورية*, створений на основі кореня *ورى* за моделлю *تفعلة*. Баальбакі дає власний варіант перекладу цього терміна – *كنايا* на основі кореня *كني* та моделі *فعله*. У словниках Аль-Хулі та ALESCO даний термін перекладається як *تلطيف* від кореню *لطف*, що також за моделлю *فعل* може утворювати термін *أطف*, який утворює ідафу *أطف التعبير* (що також перекладається «*euphemism*») [28].

Термін *syncretism* Аль-Масуді пропонує перекласти як *دمج* («приєднувати»), Баальбакі створив такий відповідник як *انتباق*, словник ALESCO дає визначення *انشهار*, а Аль-Хулі – *زوال الإعراب*. Як вважає англійський лінгвіст Метьюс, незважаючи на те, що *انتباق*, *انشهار* та *دمج* складаються з однієї лексичної одиниці, вони не придатні для позначення цього терміна, тому що не виражають зв'язок між двома або більше словами у парадигмі різних морфосинтаксичних ознак, але вони ідентичні за своєю формою (Метьюс цитата) [41].

Перекладаючи термін *syllogism*, Аль-Масуді використовує термін *قياس منطقي*, а для перекладу терміна *solecism* («солецизм») – термін *لحن*, так само як і Аль-Хулі [29].

Для перекладу терміна *archaism* («архаїзм») Баальбакі використовує термін *مهجور* або *كلمة مهجورة*, утворений від трьохбуквеного кореня *هجر* за моделлю *مفعول*. Словник ALESCO визначає переклад терміна *neologism* як *مولد*, утворений від кореня *ولد* за моделлю пасивного дієприкметника II породи *مفعول*. Термін *anachronism* перекладається як *مفارقة* від форми масдара III породи *مفاعلة*, що у Баальбакі, Аль-Саїда та Аль-Масуді формує ідафу *مفارقة تاريخية*, а у Аль-Хулі – *مفارقة زمنية* [28].

Під час перекладу терміна spoonerism («спунеризм») арабські лексикографи використовують різноманітні комбінації моделей масдарів з різними коренями для утворення словосполучень. Використовуючи корінь بدل за моделлю масдара VI породи تفاعل, Аль-Масуді перекладає цей термін як تبادل الخاطئ للأصوات, Баальбакі – морфологічно коротший تبادل صواتي, а Аль-Хулі – تبادل الأصوات [54]. У словнику ALESCO для запобігання синонімії використовується модель масдара II породи تفعيل та трьохбуквенний корінь شرف, для створення нового терміна تشريف بالقلب. Аль-Саїд використав ідентичну модель масдара تفعيل, взявши корінь بدل, внаслідок чого утворилося словосполучення تبديل مواقع الحروف الأولى في كلمتين [33].

Для позначення європейських лінгвістичних термінів в арабській мові часто використовують декілька варіантів для одного й того самого терміна, адже кожен лінгвіст використовує загальноживану назву або намагається створити нове слово для позначення цього терміна. Дуже часто термін, який складається з одного слова в мові оригіналу, буде складатися зі словосполучення в арабській мові.

Арабські лексикографи, як-от Аль-Масуді, використовують словосполучення, які складаються з іменника та прикметника для більш точного перекладу терміна з суфіксом -ism. Наприклад, для позначення терміна aphorism вчений використовує словосполучення مثل مأثور, для терміна colloquialism – عبارة عامية, а для терміна neologism – لفظ جديد (Масуді). Бальбакі використовує استعمال عامي для позначення терміна colloquialism та كلمة مستحدثة для neologism [31]. Аль-Хулі використовує لفظ مهجور для позначення archaism, التعبير العامي – для colloquialism, قول مأثور для aphorism, أسلوب مهجور для archaism та كلمة محاكية для echoism [29].

Для перекладу терміна barbarism («варваризм») Аль-Саїд, Аль-Хулі, Мубарак та словник ALESCO використовують відповідник عجمة, а Баальбакі – термін وحشية. Аль-Масуді, своєю чергою, використовує термін وحشية («дикість») та بربرية для позначення цього терміна. Семантично термін وحشية точніший, ніж بربرية, тому що بربرية – це поєднання грецького кореня barbar

та арабського суфікса *ية*. В деяких випадках суфікс *-ism* передається арабською мовою за допомогою слова *استعمال*. Наприклад, Аль-Масуді також перекладає термін *barbarism* *استعمال الكلمات المتنافية مع الفصاحة* (букв.: «використання слів, які суперечать чистоті мови»), використавши описовий метод перекладу [83].

Інші терміни також можуть бути перекладені за допомогою слова *استعمال*, наприклад, *malopropism* («малопропізм») – *استعمال خاطئ للفظ* (Аль-Масуді), *إساءة استعمال الكلمات* (Аль-Хулі) або *إساءة استعمال الألفاظ المتشابهة* (Аль-Саїд). Але Баальбакі використовує термін *استبدال شدة*, уникаючи слова *استعمال*.

Аль-Саїд дає такий переклад терміна *foreignism* як *استعمال التعبيرات الأعجمية*, але Аль-Масуді перекладає термін *foreignism* як *اقتراض*, а Аль-Хулі – *كلمة دخيلة، كلمة أجنبية، كلمة مولدة*.

Для перекладу терміна *mutism* Баальбакі використовує вже існуючий термін *بكم*, що означає «німий; той, хто не може говорити». А термін *agrammatism* («аграматизм») Баальбакі перекладає як *حبسة* від моделі масдара *فُعلة*, що використовується як перше слово у словосполученні *حبسة نحوية* *grammatical aphasia* («граматична афазія») [54]. У словнику ALESCO *agrammatism* («незнання граматики») перекладається як *أعمى التراكيب* (букв.: «сліпе конструювання») [28]. Але *حبسة نحوية* точно передає поняття *agrammatism*, на відміну від *أعمى التراكيب*. Аль-Масуді та Аль-Саїд використовують вже існуючі арабські слова як перший член чотирьохкомпонентної ідафи або фразову дієслівну конструкцію. Наприклад, Аль-Масуді використовує слово *صعوبات* «труднощі» при перекладі та позначенні терміна *agrammatism*, у результаті чого отримує *صعوبة استخدام الكلمات النحوية* (букв.: «труднощі використання граматичних слів»). Аль-Саїд використовує слово *فقد* «втрата» для формування словосполучення *فقد القدرة على التركيب*, яким позначає даний термін. Для перекладу терміна *paragrammatism* вчений використовує сполучення *خروج عن القواعد النحوية* («вихід за межі граматичних правил») [83].

Для перекладу терміна rhotacism («ротацізм») Аль-Саїд та Баальбакі використовують форму масдара 4-буквеного дієслова **فعلل** для створення еквівалента в межах однієї лексичної одиниці **رعرعى**, проте Аль-Хулі у своєму словнику використовує термін **رائية** [31].

Якщо в арабській мові не існує відповідника для того, щоб перекласти термін із суфіксом **-ism**, арабські лексикографи використовують морфологічну модель для створення терміна, який буде першим членом ідафі або словосполучення. Наприклад, для перекладу терміна **echoism** («звуконаслідування»), Аль-Саїд [33] використовує модель масдара III породи **مفاعلة** для утворення терміна **محاكاة** («імітація») від кореня **حكى** («розповідати»). Так в ідафі цей термін буде використовуватись як **محاكاة أصوات الطبيعة** (букв: «імітація природніх звуків»). Якщо структурно скоротити цей термін, він буде виглядати як **محاكاة صوتية**, що є словосполученням, як зазначалось раніше.

Проаналізувавши вищенаведені приклади, можна дійти висновку, що різні лексикографи перекладають деякі європейські терміни різними способами. Переклади англійських лінгвістичних термінів мають денотативно-точне значення, але морфологічно не завжди лаконічні. Тому цій проблемі перекладу лінгвістичної термінології арабською мовою варто приділити більше уваги. Арабські мовознавці та перекладачі мають прагнути уніфікації лінгвістичних термінів у межах одного словника та уникати великої кількості синонімів для позначення одного іншомовного терміна в арабській мові.

2.3. Словотвір як спосіб формування лінгвістичних термінів

Словотвір (**الاشتقاق**) – це продуктивний спосіб термінотворення за допомогою префіксально-суфіксального методу. Традиційно термін **الاشتقاق** в арабській мові має таке значення: позначення кореневої системи слова, для пояснення його значення, походження та схожості з іншими словами, які

були утворені з однакових коренів, та використання цього способу для створення нових термінів. М.Х. Джабаль характеризує словотвір як «таємницю арабської мови і ключ до її розуміння» і наголошує на тому, що без словотвору неможливе подальше вивчення та розвиток арабської філології [79]. На думку дослідника, термін الاشتقاق варто аналізувати різними способами. Він пояснює, що слово الشَّقُّ використовується у значенні «тріщина» або «щілина», слово الشِقُّ – «половина» або «половина фініка». Отже, термін اشتقاق утворений від слова الشِقُّ та є масдаром дієслова اشتق, який означає «брати половину». Тому семантику терміна اشتقاق дослідник виводить із значення «брати одне слово з іншого слова» [79].

Багато середньовічних вчених намагалися дати більш точне визначення терміна اشتقاق. Наприклад, у таких арабських словниках як لسان العرب та المعجم الوجيز термін اشتقاق також пояснюється як «утворення слова від іншого слова» [76]. Арабський філолог Ібн Фаріс, враховуючи «гнучкість» арабської мови, також вважав, що араби утворюють слова від інших слів та коренів [82]. Утворення нового слова від іншого відбувається при використанні одного кореня за допомогою афіксів.

Абдельсалам Харун вважав найкращою працею, де розглядається словотвірний спосіб формування нових слів, книгу «اشتقاق», написану арабським мовознавцем Ібн Дурейдом. У своїй праці він досліджував імена арабських племен, воїнів та правителів, утворених за допомогою словотвору. Абдулькадір Аль-Магрибі визначив поняття словотвору як «утворення слова від іншого слова за умови збереження літер у тому порядку, в якому вони стоять у корені» [72]. Мухаммад Джабаль вважав, що «словотвір – це створення слова від іншого слова, з повним збереженням порядку літер» [79].

Але, на думку Алі аль-Касимі, «словотвір – це створення слова згідно з правилами арабської морфології зі збереженням зв'язку між вихідним та новим поняттям» [74]. Він розрізняє два типи арабського словотвору. Перший – الاشتقاق الصغير (малий словотвір), використання якого

характеризується збереженням корневих літер, наприклад, дієслова كتب «писати». Кожна з літер у цьому слові має стояти на своєму місці, незалежно від того, яке слово буде утворене від трибуквеного кореня كتب – كاتب «письменник», كتاب «книга» або за моделлю пасивного дієприкметника مفعول, у результаті чого утворюється слово مكتوب зі значенням «написаний» та «доля». Відбувається зміна форми цього слова, але зберігається порядок корневих літер [69]. Класичні арабські мовознавці ототожнюють назви الاشتقاق الصغير та الاشتقاق الاصغر та використовують обидві назви для позначення одного виду словотвору.

Другий тип – الاشتقاق الكبير (великий словотвір), вид словотвору, в якому можливе переміщення літер у корені, наприклад, дієслово جذب «привертати увагу» та дієслово جذب, що має таке ж саме значення. Але перестановка літер ніяк не позначається на лексичному значенні слова. Цей спосіб словотвору характеризується утворенням нових слів від інших основ із заміною одного кореневого приголосного, але зі збереженням порядку слідування літер та значень цих слів [69]. Одним із аспектів цього виду словотвору є те, що заміна кінцевих літер у трибуквеному корені призводить до створення нових коренів, які мають нові значення, наприклад: ركع «ставати на коліна», ركب «їхати на чомусь», ركض «бігти», ركل «штовхати», ركم «накопичувати», ركن «опиратися» тощо [69].

Третій тип – الاشتقاق الاكبر (більший словотвір) характеризується створенням нового слова шляхом заміни порядку корневих літер, що призводить до виникнення нових коренів з новими значеннями, наприклад: كرب «засмучувати», ركب «їхати на чомусь», كبر «бути старшим», ركب «заплутувати», برك «ставати на коліна», بكر «рано підійматися» [69].

Щодо лінгвістичних термінів, то їх утворення та формування відбувається тільки за допомогою засобу الاشتقاق الصغير. Наприклад, Аль-Хулі перекладає термін assimilation як امثال، مماثلة та تماثل. Дані терміни утворені від одного кореня مثل («представляти») із використанням трьох різних моделей словотвору: تفاعل، مفاعلة، فعال. Термін language competence перекладається

арабською як *قدرة لغوية* та *مقدرة لغوية*, де слова *قدرة* та *مقدرة* утворені від одного кореня *قدر* («могти») за моделями *مفعلة* та *فعله* [29].

Термін *stylistics* («стилістика») також у різних словниках перекладений по-різному, але більшість варіантів утворені від кореня *سلب*. Так, у словнику Аль-Хулі цей термін позначається як *علم الأساليب*, а в сучасному словнику лінгвістичних термінів – *أسلوبية* та *علم الأسلوب* («наука про стиль»). Слова *أسلوب* та *أساليب* є формами однини та множини, а термін *أسلوبية* утворений за моделлю *فعلية*. Інший приклад словотвору можемо спостерігати у перекладі терміна *diphthong* («дифтонг»). Аль-Хулі пропонує два варіанти його перекладу – *صائت ثنائي* та *ثنصائت*, де слово *صائت* означає «голосний звук», а *ثنائي* – «подвійний». Тому слово *ثنصائت* було утворене за допомогою додавання прикметника *ثنائي* до слова *صائت* [29].

У словниках Аль-Хулі та ALESCO термін *euphemism* перекладається як *تلطيف* та *لطف* за моделями *تفعيل* та *فعل*. Також термін *لطف* може утворювати ідафу *لطف التعبير* з аналогічним значенням. Термін *exoticism* у Аль-Масуді перекладається як *استغراب* і утворений за моделлю *استفعال*. Але Баальбакі (1990) для передачі того ж самого терміна використовує модель *إفعال* масдара, у результаті чого виникає термін *اغراب* [28].

Терміни *nasality* та *nasalization* також утворені від одного кореня *أنف*. Так, для позначення терміна *nasality* використовується термін *الأنفية*, а для *nasalization* – *التأنيف*; вони сформовані за моделями *فعلية* та *تفعيل* відповідно [77].

Отже, словотвір є невід’ємною складовою способів творення нових слів та термінів в арабській мові. Науковці розділяють словотвір на три види: *الاشتقاق الكبير*, *الاشتقاق الاكبر* та *الاشتقاق الصغير*. Російські мовознавці відносять *الاشتقاق الصغير* та *الاشتقاق الاكبر* до різних та рівноправних частин словотвору, тоді як арабські лінгвісти розглядають їх як одне ціле. Щодо лінгвістичних термінів, то вони утворюються тільки за допомогою *الاشتقاق الصغير*, при використанні різних моделей словотвору та масдарів. Загалом, словотвір виступає одним із важливих способів формування нових термінів, але він

часто заважає розумінню значення терміна та не сприяє уніфікації лінгвістичної термінології арабської мови, а, навпаки, створює великі синонімічні ряди, утворені з одного кореня.

2.4. Явище синонімії в лінгвістичній термінології арабської мови

Синонімія – це явище семантичного рівня, яке вважається характерним для термінологічних систем. Терміном «синонімія» та «синонім» у лінгвістиці називають слова, які позначають одне і те саме поняття, спільне у лексичному значенні, але з різноманітними відтінками, експресивно-смысловим забарвленням або сферою використання та способами поєднання з іншими словами [7]. У загальнолітературній мові кожне слово, яке відноситься до синонімічного ряду в певному контексті, може мати лише одне значення, але специфікою терміна є те, що незалежно від контексту він має лише одне значення і тому використання синонімів для позначення конкретного поняття є неправильним. На думку Л. Новікова, синоніми в літературній мові вважаються однією з найважливіших систем, які утворюють категорії [21]. В системах термінології їхня роль значно менша, адже вони створюють лише певний вид синонімії.

Основні причини виникнення синонімії в термінології обумовлені лінгвістичними факторами – наявністю застарілих назв, які функціонують разом із сучасними відповідниками, відсутністю уніфікованості термінологічної лексики, взаємодією літературної мови та діалекту, використанням запозиченого терміна [21].

Л. Симоненко вважає, що синонімію можна спостерігати у термінологічних системах на будь-яких етапах розвитку мови. Тому з самого початку виникнення терміносистем виникає потреба у виборі з синонімічного ряду того терміна, який точно може охарактеризувати те чи інше поняття [23]. А. Коваль припускає, що поява нових понять стає

причиною виникнення декількох термінів, які створюються в різних місцях різними вченими. З часом зміст та значення нового поняття уточнюється, що дає змогу виокремити характерні ознаки поняття та створити або обрати вже з наявних термінів той, який відповідає вимогам для точного позначення поняття. Як зазначає Коваль, «наявність синонімічних термінів у лінгвістичній та науковій сферах є небажаним, але неминучим процесом» [13].

Деякі дослідники вважають, що у сфері термінології синонімів не існує, але підтримують ідею існування дублетів у термінологічній системі. Інші науковці схиляються до того, що синоніми існують, але лише як термінологічні пари [6]. Загалом, синонімія є небажаною в термінології, тому що синоніми дуже часто позначають декілька понять, інколи близьких за значенням, що підкріплюють значення один одного та здебільшого мають певне стилістичне забарвлення.

Ознаки синонімів у термінології збігаються з ознаками синонімів у загальноживаній мові, зокрема виражають одне й те саме поняття, можуть позначати той самий предмет, при цьому не втрачаючи основного значення. Деякі дослідники та мовознавці, як-от А. Коваль [13] та Е. Толикіна [25] вважають, що явище синонімії в термінології варто сприймати як негативне, тому що воно порушує структурну цілісність терміносистеми та ускладнює її функціонування. А терміни, які вступають до синонімічної системи термінології, є зайвими та порушують обов'язкову умову створення та використання термінів лінгвістичної та наукової сфери – відсутність синонімічних відповідників, що унеможлиблює повне та точне сприйняття та розуміння терміна.

Водночас, на думку О. Ахманової [2] терміни-синоніми є корисними для термінологічної системи, тому що кожен із синонімів по-різному відкриває зміст якогось конкретного поняття, що сприяє семантичному розвитку терміносистеми та допомагає знайти більш точний відповідник для позначення понять та назв термінів. Також наявність синонімів у

термінології допомагає запобігти повторів під час використання того чи іншого терміна. В. Лейчик дійшов висновку, що наявність синонімів у термінологічній системі – це закономірний результат розвитку науки та збільшення наукових знань про певні об'єкти та явища [16].

Своєю чергою, О. Мартиняк наголошує на тому, що не варто порівнювати синонімію в термінології та у загальноповсякденній мові, адже термінологічна лексика – це сукупність лексичних одиниць літературної мови, яким притаманні ті ж самі ознаки. На думку вченого, варто розглядати синонімію у термінології не як зайве нагромадження лексики, а як її невід'ємну частину (мартиняк). На думку Лотте, «наявність двох або декількох термінів для позначення одного поняття з часом призводить до того, що один із цих термінів може звужити або розширити свою семантичну структуру, або навіть почати позначати зовсім інше поняття» [18].

Більшість вчених вважають, що синоніми – це слова, які належать до однієї частини мови та мають значення, яке повністю або частково збігається, тому вони здатні замінювати один одного у певному контексті [8]/ Інші науковці, як-от К. Авербух [1] та В. Даниленко [11] наголошують на тому, що синоніми можуть співвідноситися з одним поняттям або об'єктом, тому називають їх термінологічними дублетами. Т. Канделаки пов'язує синонімію із загальнолітературною лексикою, а дублетність із термінологією [12]. А. Реформатський наголошує на тому, що «синоніми – це різні слова, а дублети – це афіксальні варіанти слів» [22]. Своєю чергою, Є. Толкіна вважає, що синонімія термінів передбачає співвідношення синонімів з одним поняттям та одним значенням. В. Лейчик до термінів-дублетів включає різнокореневі утворення, синоніми яких будуть виражати або одне й те саме поняття, або декілька близьких понять [17].

Д. Лотте [18] стверджував, що терміни-синоніми – це не тільки дублетні та абсолютні форми, але також і відносні форми. Як вважає А.П. Коваль, дублетність – це явище, глибоко відмінне від загальномовної синонімії. Оскільки термін має свою дефініцію і саме через неї

співвідноситься з поняттям, він у своїй словесній формі містить певну наперед задану кількість суттєвих ознак цього поняття. Доки визначення поняття не зміниться, будь-яка словесна форма буде дублетом до попередньої, тобто одиницею з тією самою дефініцією. Тому, як вважає А. Коваль, у межах термінології існують лише терміни-дублети і не існує термінів-синонімів [13].

Незважаючи на різні думки вчених щодо доцільності вживання термінів-синонімів чи термінів-дублетів, вони використовуються майже в одному значенні. Це поняття можливо також позначити як варіанти термінів та відповідники або еквіваленти, що не вважається помилковим використанням у багатьох джерелах.

Останнім часом лінгвісти дійшли висновку, що синонімія в термінології – це закономірність, яка має тенденцію збільшуватися разом із розвитком конкретної галузі. Вони вважають, що наявність лексичних варіантів не перешкоджає професіональному спілкуванню, а конкуренція декількох паралельних назв предмета сприяє більш детальній його характеристиці. Серед причин появи синонімів у науково-технічній термінології відзначають наступні: уточнення змісту поняття та запозичення з інших мов, паралельне існування повного та короткого варіантів терміна, пошук більш раціонального значення, прояв системності, поглиблення людського пізнання [4]. Оскільки науковий стиль вимагає точності визначення, то необхідно повністю виключити використання синонімії у термінологічній сфері, яка ускладнює сприйняття наукової інформації і може бути причиною неправильного розуміння наукового тексту. Але, як вважає Крижановська А.В., синонімія є природнім показником етапів розвитку мови, оскільки у процесі розвитку науки збільшується кількість термінів для позначення уже відомих предметів і явищ, що впливає на розвиток синонімічних рядів. Також, на думку дослідниці, синоніми з'являються лише на ранніх етапах формування термінологічних систем [15].

Синонімія у сфері арабської лінгвістичної термінології майже не досліджена, незважаючи на її поширеність в арабській мові і неспроможність арабських лінгвістів дійти згоди щодо уніфікації термінів та вибрати точний відповідник до кожного з них. Явище синонімії є природнім процесом в арабській мові, адже кожне слово має декілька синонімів, які відрізняються лише за способом використання і іноді за значенням, але належать до одного семантичного поля. Це явище має свої особливості, які характеризуються тим, що кожен термін має чітко позначати поняття, для якого він був створений, незалежно від контексту. Наприклад, Ахмед Кадур використовує дев'ять відповідників для перекладу терміна *phoneme*: صوتون, فونيمية, حرف, مستوصت, صوتية, صوت, صوت المجرد, لافظ та الوحدة الصوتية [47]. Незважаючи на те, що терміни були створені різними способами (за допомогою словотвору, запозичення, складанням словосполучень), вони позначають одне й те саме поняття у певному контексті. Термін *حرف* може також мати значення «буква» або «літера» в іншому контексті, а термін *لافظ* утворений за моделлю *فاعل* означає «той, хто вимовляє» і перекладач або мовознавець не завжди може зрозуміти в якому значенні це слово використане.

Аль-Хулі для позначення терміна *foreignism* використовує такі відповідники: كلمة دخيلة، كلمة أجنبية، كلمة مولدة. Дослідник вважає, що вищезгадані терміни є синонімами, однаковими за значеннями, адже перша частина словосполучення у кожного з цих відповідників однакова – كلمة «слово». Друга частина словосполучення семантично схожа, але поза межами словосполучення ці слова будуть мати інше значення. Слово *دخيلة* означає «те, що увійшло», а у словосполученні *كلمة دخيلة* набуває значення «запозичення». Слово *أجنبية* означає «іноземна», що у словосполученні *كلمة أجنبية* також набуває значення «іншомовне слово; запозичення», а словосполучення *كلمة مولدة* означає «утворене або народжене слово» [29]. Своєю чергою, Мухаммад аль-Сааран вважає, що термін *كلمة مولدة* не може

точно передати поняття *foreignism*, тому що слово *مولد* може сприйматися реципієнтом як неологізм, і не обов'язково у значенні «запозичення» [81].

Таке лінгвістичне поняття як *code switching*, що означає перехід мовця з однієї на іншу мову в межах однієї розмови, має загальноприйнятий варіант арабською мовою – *تغيير الشفرة*. Але деякі словники дають інші синонімічні пари для позначення цього терміна. Наприклад, Аль-Хулі пропонує такий варіант як *تحول لغوي*, а у словнику сучасних лінгвістичних термінів цей термін позначається – *تحويل في النظام الرمزي*. Усі вищезгадані терміни мають однакове смислове значення, але тільки термін *تغيير الشفرة* широко застосовується в лінгвістичних працях та дослідженнях арабських науковців [29].

Також синонімами можуть бути два терміни, один з яких запозичений з англійської мови, а інший арабський. Наприклад, термін *ethnolinguistics* (етнолінгвістика) має два синоніми, які широко використовуються в лінгвістичній сфері. Аль-Хулі наводить термін *علم اللغة الاثنولوجي* (букв: «наука про етнологію»), де слово *اثنولوجي* запозичене з англійської мови («*ethnology*»). А словник сучасних лінгвістичних термінів позначає дане поняття як *علم اللغة العرقي*, де *عرقي* – власне арабське слово, що означає «расовий, етнічний». Згадані лексеми не мають різних смислових забарвлень і можуть вживатися взаємозамінно без втрати значення [29].

Термін *allophone* («алофон») також підпадає під це твердження. Так, Аль-Хулі використовує термін *متغير صوتي*, створений описовим методом перекладу [29]. А у словнику сучасних лінгвістичних термінів наводиться запозичений термін *ألوفون*, утворений методом транслітерації [28].

Отже, синоніми – це слова, які мають тотожне або схоже значення. Погляди дослідників не є однозначними щодо явища синонімії в термінології. Одні вчені не визнають її існування в терміносистемах, але допускають існування термінів-дублетів, інші – підтримують думку щодо наявності синонімів, хоча вважають, що в термінології трапляються лише термінологічні пари, на відміну від загальнолітературної мови, де існують

цілі синонімічні ряди. Дублетні терміни – це слова або словосполучення, яких об'єднує особлива термінологічна співвіднесеність з одним і тим самим науковим поняттям і об'єктом дійсності. Вона пов'язана з інтернаціоналізацією термінології та з різними формами мовної економії, згортання, скорочення експонента термінологічного знака. Деякі синонімічні терміни настільки стабілізувалися в конкретних термінологічних системах, що говорити про впорядкованість останніх шляхом усунення одного з синонімічних термінів означає ігнорувати закономірності розвитку мови. Але останнім часом мовознавці дійшли висновку, що синонімія в термінології є закономірністю і має тенденцію збільшуватися разом із розвитком конкретних галузей.

Висновки до розділу II

Переклад лінгвістичних термінів арабською мовою має низку особливостей. Наявність великої кількості синонімів для позначення одного поняття негативно впливає на процес запровадження термінів до лексичної системи мови-реципієнта. Але деякі вчені вважають, що явище синонімії у термінологічній системі мови має позитивний вплив, тому що синоніми не лише поповнюють лексичний склад мови, а й сприяють уникненню тавтології при перекладі. Наявність багатьох синонімічних дублетів вказує на недосконалість термінологічної системи мови. Наприклад, для перекладу терміна «foreignism» («іншомовне слово») використовують декілька відповідників: كلمة دخيلة، كلمة أجنبية، كلمة مولدة. Кожен із них має певне семантичне забарвлення, і носій мови не завжди розуміє, який термін мається на увазі.

Загалом, для утворення термінів в арабській мові використовують словотвір (الاشتقاق), який розділяється на чотири типи. Для утворення лінгвістичних термінів використовують лише три типи: الاشتقاق الصغير (малий словотвір), який характеризується збереженням корневих літер; الاشتقاق الكبير

(великий словотвір), який використовують шляхом заміни однієї літери в корені; та الاشتقاق الاكبر (найбільший словотвір), у якому можлива зміна порядку кореневих літер.

Запозичення та арабізація терміна, під якою розуміють запис іншомовних слів арабськими літерами за допомогою транслітерації або транскрипції, та створення терміна засобами словотвору, є основними шляхами поповнення термінологічної бази арабської мови. Це ті методи, які мають тенденцію до подальшого використання арабськими дослідниками та лінгвістами. Незважаючи на «пуристські» настрої арабських вчених, які виступають за створення термінів на базі арабських коренів, більшість схиляється до запровадження запозичень (наприклад, مورفولوجي замість علم الصرف «морфологія», متغير حرفي замість ألوغراف і т.п.).

РОЗДІЛ III

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ

3.1. Соціолінгвістичні терміни в арабському перекладі праці Ч. Фергюсона «Диглосія»

Переклад лінгвістичної термінології з англійської на арабську мову має свої особливості. Лінгвістична термінологія арабської мови за своєю природою характеризується семантичною нестабільністю та наявністю великої кількості синонімів для позначення одного і того самого терміна.

Кожен науковець та лінгвіст при перекладі термінів з будь-якої мови, а у нашому випадку з англійської мови на арабську, намагається створити свій відповідник для точної передачі якогось конкретного терміна.

У нашій науковій роботі ми розглядатимемо специфіку перекладу англійських лінгвістичних термінів та словосполучень арабською мовою на прикладі перекладу праці американського лінгвіста Чарльза Альберта Фергюсона «Диглосія» арабською мовою, виконаного арабським лінгвістом Ашрафом Абдульхай [50].

Почнемо з аналізу соціолінгвістичних термінів. Соціолінгвістика – це наука, що вивчає вплив суспільства на мову та як вони між собою пов'язані [14]. Адже робота Фергюсона досліджує диглосію, яка міцно пов'язана з суспільством, тому й в даній роботі ми можемо спостерігати наявність великої кількості соціолінгвістичних термінів.

Англійською назва роботи звучить «Diglossia» (Диглосія). Арабською мовою цей термін був перекладений як *الازدواج اللغوي*, що буквально означає «мовна подвійність». Для розуміння проблематики адекватності цього відповідника, який був використаний при перекладі, варто з'ясувати точне значення понять «диглосія» та «білінгвізм».

Диглосія – це наявність у мовній спільноті двох різних форм однієї мови [36]. Зокрема в арабському світі – це наявність літературної арабської мови, як «високого» варіанта, який використовується у всіх сферах життя, та «низького» варіанта мови – діалекту, який використовують у побутовій сфері [36].

Білінгвізм – це вільне володіння двома мовами [36]. Білінгвізм можна спостерігати у більшості арабських країн, таких як Алжир, Сирія, Сомалі, де люди розмовляють не тільки арабською мовою, а й берберською, курдською, асирійською, сомалійською мовами тощо.

Термін *bilingualism* «білінгвізм» в перекладі роботи Фергюсона було позначено як *ثنائية اللغة*, що теж буквально означає «подвійність мови».

В англomовній мовознавчій традиції існує чітке позначення термінів *diglossia* та *bilingualism*, що диференціює кожне з понять та не створює проблем при перекладі та розумінні терміна. В арабській мові ці два терміна, хоч і позначаються двома різними лексичними одиницями *الازدواج* (*diglossia*) та *ثنائية* (*bilingualism*), все ж вони створюють семантичну плутанину у розумінні значення цих понять.

Кожен з арабських відповідників – *الازدواج* (*diglossia*) та *ثنائية* (*bilingualism*) – означає «подвійність мови», тобто «двомовність». Слово *ثنائية* утворено від *إثنان*, що означає «два» і суфікса – *ثنية*, а *الازدواج* утворено від дієслова *ازدوج*, яке означає «подвоюватись» або «створювати пару». Однокореневими до цього терміна є іменник *زوج*, який в арабській мові означає «пара», «чоловік», та дієслово *تزوج* – «одружуватися». Тобто корінь *زوج* та утворене від нього дієслово *ازدوج* та *تزوج* означають «парність». У діалектах країн Північної Африки слово «زوج», в його видозміненому варіанті «zhuzh», використовують для позначення числівника «два».

Під час перекладу термінів *diglossia* та *bilingualism* із застосуванням слова «подвоєння» або «подвійність» на арабську мову їхнє значення сприймається однаково пересічним носієм арабської мови. Якщо звернутися до структури слова *diglossia*, то воно складається з грецького префікса (*di-*),

який означає «подвоєння» або «подвійність», основи (gloss), що перекладається як «мова», та закінчення (ia), що позначає стан. Тому в арабській мові отримуємо буквально значення «подвійність мови», або значення «розділення мови на дві». Bilingualism має у своєму складі латинський префікс bi-, що, у свою чергу, за грецькою аналогією означає «подвоєння» або «подвійність», корінь (lingual) означає «мовний», і грецький суфікс -ism, який використовується для позначення абстрактних понять; у результаті цього отримуємо «подвоєність мови» або «стан двох мов».

Значення цих двох термінів в арабській мові ототожнюється, незважаючи на те, що вони мають різну семантику у сучасному науковому термінологічному слововжитку. Разом з тим, вони мають однакові складники у мовах, з яких походять терміни diglossia та bilingualism. Дані варіанти термінів можна віднести до синонімів в оригінальному семантичному значенні, адже ثنائية та الازدواج позначають «пару чогось» або «подвоєність». Але в лінгвістичному значенні вони позначають два різних поняття.

Якщо взяти до уваги переклад терміна «standard language» («стандартизована мова»), то він перекладається арабським перекладачем як اللغة المعيارية – атрибутивне словосполучення, яке складається із двох лексичних одиниць: لغة, що означає «мова» і вживається у жіночому роді, та معياري «стандартний», який виступає прикметником та узгоджується з першим словом, тому має закінчення ية. Цей варіант вважається загальноновживаним терміном для позначення «standard language». Також існують інші відповідники для позначення цього терміна в арабській мові – اللغة المرموقة та اللغة الفصحى.

Термін اللغة المرموقة вживається дуже рідко і складається з двох елементів: لغة «мова» та مرموق «значущий», у результаті чого отримуємо «значуща мова», але цей відповідник не може точно передати значення даного терміна в арабській мові, тому що семантично складова частина

المرموقة не буде мати ніякого відношення до терміна «standard». У свою чергу, термін اللغة الفصحى має значення «літературна мова» або «стандартна мова». Він використовується для позначення арабської літературної мови اللغة العربية الفصحى або اللغة الفصحى. Арабський відповідник складається зі слова فصحي, яке утворене з трибуквенного кореня فصح, що має значення «гарно розмовляти; бути красномовним». У перекладі праці Фергюсона термін اللغة الفصحى використовується для позначення поняття не лише «арабської літературної мови», але також загального терміна «high variety of language». А для позначення терміна «low variety of language» було використано اللهجة. Термін اللهجة перекладається як «діалект» або «розмовна мова». Для того, щоб зрозуміти переклад арабського мовознавця, потрібно зрозуміти, що Фергюсон має на увазі під термінами «high variety of language» та «low variety of language». У своїй роботі він розмежовує мови на рівні – «високий» рівень мови та «низький». А в арабській мові існують відповідники, які передають значення цих термінів, тому арабський перекладач, в свою чергу, називає «high variety of language» літературною арабською мовою اللغة الفصحى, а «low variety of language» - діалектом اللهجة.

З іншого боку, у арабів діалект традиційно вважається мовою повсякденного спілкування на побутовому рівні, тому даний рівень мови відносять до «низького» рівня функціонування в мовленнєвому колективі, а літературну мову, яка є мовою освічених людей, вживається у науковій сфері, літературі та сфері освіти, відносять до «високого» рівня. Виходячи з цього визначення, термін «low variety of a language» можна також перекласти буквально, використавши такий термін як اللغة الدنيا, що означає «низька мова», тобто для позначення ідіома неосвічених верст населення, але не завжди термін «اللهجة», тому що він означає саме «діалект». А діалект не завжди є «низькою» формою мови, тому що далі у своїй роботі Фергюсон ділить діалект на рівні. Також для позначення терміна «high variety of a language» в арабській мові можна використати термін اللغة الرفيعة, що буквально означає «висока мова».

Для перекладу терміна «colloquial vocabulary» перекладач використав відповідник الألفاظ العامية - «лексеми діалекту» або «лексеми розмовної мови». Слово عامية утворене від слова عام «загальний», тому буквально це можна пояснити як «слова загальної мови». «Загальна мова» або «койне», у свою чергу, – це мова, якою всі розмовляють у певному мовному середовищі. Інколи терміни عامية та اللهجة ототожнюють в арабській мові та позначають ними поняття «діалект», а також використовують для позначення терміна «low language variety». Але діалект знаходиться на ступінь нижче від койне, адже койне – це ширше поняття, наприклад, регіональні та місцеві варіанти алжирського діалекту та койне – діалект столиці, який знають та розуміють усі жителі країни.

Для перекладу терміна standard colloquial language було використано такий відповідник як عامية معيارية, що означає «загальна стандартна мова» у значенні high variety, тобто койне, а для перекладу low local dialects використано لهجات محلية عامية, що відповідає терміну local standard dialects, але не low local dialects. На нашу думку, для точної передачі терміна low потрібне уточнення, яке може виглядати як أدنى «низький» або دنيا «низька». Що ж стосується терміна colloquial standard dialect, то перекладач пропонує такий переклад: لهجة فصحي شائعة, що можна перекласти як «загальний стандартний діалект», тобто діалект, який розуміють всі, а, отже, він виконує функцію загального койне. Слово فصحي у цьому випадку можна замінити на معيار «стандарт» або зробити опущення, таким чином ми отримуємо لهجة شائعة, тобто «загальний діалект» або «поширений діалект». Слово شائعة утворене від дієслова شاع «поширюватися».

Для позначення терміна Creole language у праці використовується відповідник اللغة الكريولية. Термін складається з двох лексем, які утворюють словосполучення зі слів اللغة «мова» та прикметника الكريولية, переданого методом транслітерації англійського слова «creole» із додаванням закінчення ية, яке вживається для утворення відносного прикметника жіночого роду. Але термін Creole language також має інші відповідники в

арабській мові: *اللغة الهجين*, що означає «гібридна мова» або «нечиста мова» (термін утворений з елементів *اللغة* «мова» та *الهجين* «змішаний»). Дане слово є похідним від дієслова *هجن* – «мати недоліки» та «бути нечистокровним». Також для позначення даного терміна використовують *اللغة المختلطة*, що означає «змішана мова» (термін утворений з дієслова *اختلط*, створеного за моделлю VIII породи *افتعل*, який означає «змішуватися», та *اللغة* «мова»), у результаті чого отримуємо «змішана мова»). Отже, існують три відповідники для позначення терміна Creole language в арабській мові. Це створює проблему функціонування дублетів під час використання терміна. З одного боку, ми уникаємо тавтології під час перекладу, адже позначаємо одне й те саме лексичне поняття різними лексичними одиницями, а з іншого, наявність декількох відповідників призводить до неуніфікованості терміна, тому що для позначення якогось конкретного поняття треба використовуватися лише один відповідник.

Термін «mixed language» у роботі перекладений як *اللغة المختلطة*. Цей відповідник в арабській мові також використовують для позначення терміна «creole language». Але терміни «mixed language» та «creole language» відрізняються, адже креольська мова – це мова, яка виконує функції первинної комунікації у суспільстві, вона має спрощену граматику та синтаксис, виникає у результаті торговельних контактів тощо [14], а змішана мова – це інший рівень комунікації, вона складніша та здебільшого є рідною для її носіїв [14]. Отже, в арабській мові треба чітко розмежувати два терміни для позначення кожного з понять: «mixed language» та «creole language».

Термін national language перекладений як *لغة وطنية*. Термін складається з двох частин – *لغة* мова та *وطن* «батьківщина». Завдяки чому отримуємо буквальный «мова батьківщини», тобто територія, де розмовляють цією мовою, не враховуючи того, що в межах одного регіону можуть співіснувати декілька націй, мови яких суттєво відрізняються, тому даний переклад є не допустимим з боку перекладача. Точним відповідником, який

точно позначатиме даний термін, буде اللغة القومية, де слово قوم означає «нація», а, отже, отримуємо national language.

Переклади назв різних типів ідіомів, таких як separate language та regional dialect, майже завжди було використано точно, але є й інші назви мов, які мають спірний переклад. Термін regional dialect перекладено як لهجة محلية, що є точним відповідником для цього терміна. Термін separate language у праці перекладено як اللغة المنفصلة «відділена мова» (від дієслова انفصل «відокремлюватися»).

Термін natural language «природна мова» (мова яка не створена штучно) було перекладено як اللغة الأصلية. Слово أصلية походить від кореня أصل, що означає «походити» або «встановлювати походження». Але цей варіант може бути ототожнений зі значенням іншого терміна – «мова оригіналу» або «аутентична мова». Кращим варіантом для позначення natural language буде اللغة الطبيعية, що є точнішим відповідником.

Термін liturgical language перекладений як لغة طقوسية. Слово طقوس означає «обряд», але варто використовувати لغة الطقوس الدينية задля уточнення, що маються на увазі релігійні обряди.

Термін dialect area було перекладено як منطقة لهجة, що є точним відповідником, тому що منطقة перекладається як «регіон», тому отримуємо «регіон поширення діалекту».

Термін «formal speech» у праці перекладено як كلام رسمي, що утворений із двох елементів: كلام, що перекладається як «розмова», «процес розмови», (від дієслова تكلم «розмовляти») та رسمي «офіційний». Ще один відповідник, який можна використати, це خطاب رسمي. Слово خطاب у даному контексті буде означати «розмова» або «процес мовлення», яке утворене від дієслова خطب «виголошувати промову» і також використовується у формі خطبة «релігійна проповідь». Термін خطاب також використовується у назві метода дослідження лінгвістичних текстів – discourse analysis, що арабською перекладається як تحليل الخطاب (складається зі слів تحليل – «аналіз» та خطاب –

промова). Але тут *خطاب* матиме значення «дискурс», що широко використовується під час написання наукових робіт.

3.2. Загальнолінгвістичні терміни в арабському перекладі праці Ч. Фергюсона «Диглосія»

Робота Ч. Фергюсона «Диглосія» характеризується наявністю великої кількості загальних лінгвістичних термінів. Тому під час перекладу Ашраф Абдульхай використав різні еквіваленти для позначення даних термінів. А саме, для перекладу терміна *spelling* у роботі був використаний відповідник *هجاء*, утворений від дієслова *هَجَّى*, що означає «читати по складах», але його можна замінити також формою *масдара تهجئة*, який точніше передає форму герундія в англійській мові (*spelling*) і також називає дію («вимовляти»).

Передача терміна *phonetic* здійснена за допомогою транслітерації, у результаті чого ми отримуємо варіант *فونيمي*. Під час роботи перекладач намагається здебільшого використовувати терміни, які були створені шляхом транслітерації з англійської та з інших західноєвропейських мов в арабській мові, адже сучасні арабські лінгвісти спираються на європейську лінгвістичну традицію та інколи віддають перевагу європейським термінам, ніж створенню власних аналогів методами, наявними в арабській мові.

Термін *allophone*, який у праці використовується у формі множини (*allophones*), перекладений як *مغايرات صوتية*; це словосполучення утворене з двох складових: *صوت* «звук» та *مغاير* «відрізняючий» або «змінюючий» (від дієслова *غاير* «відрізняти» за моделлю *مفاعل*). Дослівно термін буде перекладатися як «звуки, які змінюють», але загальноприйнятим терміном є *متغير صوتي*, який перекладається як «звукова змінна величина» (утворений від дієслова *تغير* «змінюватись» та *صوت* «звук»). Третій відповідник – це *ألوفون*, який переданий шляхом транслітерації, його можна використати лише для позначення терміна *allophone* за умови, якщо він стоятиме у формі

однини. Утворення форми множини від терміна *allophone(s)* не є можливим з функціональної точки зору, а не з точки зору граматики. Теоретично з терміна *ألفون* можна створити форму множини, яка буде мати вигляд правильної множини – *ألفونات* за допомогою закінчення множини жіночого роду *ات*, або за допомогою форми ламаної множини, завдяки чому отримуємо *ألافن*.

В межах одного перекладу перекладач може використовувати різні терміни для перекладу одного і того самого терміна. Дану тенденцію можна спостерігати при аналізі перекладу терміна *transliteration*. Автор вважає доцільним використати такий відповідник як *تدوين بحروف*, утворений описовим методом (буквально: «реєстрація або запис буквами»), що точно пояснює значення терміна *transliteration*, який складається зі слів *حرف* «буква», яке стоїть у формі множини *حروف*, та *تدوين* «запис», утвореного за моделлю масдара II породи *تفعيل* трибуквеного кореня *دون* «записувати». Інший варіант, який можна знайти в перекладі роботи – *كتابة بحروف*, термін, що також утворений описовим методом та перекладається як «написання буквами» (складається зі слова *حرف* «буква», яке стоїть у формі множини – *حروف*, та *كتابة* «письмо», утворене від дієслова *كتب* «писати»). Обидва терміни є повними синонімами, які позначають одне й те саме поняття.

Термін «*vocabulary*» також перекладений по-різному в межах однієї роботи. В першому випадку перекладач використав слово *مفردات*, яке використовується у формі множини та означає «слова». Ще один відповідник, який використовується, – це *ألفاظ*, яке стоїть у формі множини, у формі однини має вигляд *لفظ* і може означати декілька понять: «слово», «вираз» або у формі дієслова *لفظ* «вимовляти». В арабській літературній мові обидва терміни використовуються для позначення терміна «*vocabulary*».

Переклад таких термінів як *transcription* та *vowel* також має свої особливості. Термін *transcription* був перекладений за допомогою описового метода шляхом використання слова *تدوين* «запис», утвореного за моделлю масдара *تفعيل* і трибуквеного кореня *دون* «записувати». Інший спосіб – із

застосуванням прийменника إلى, що означає «у напрямку чогось», та صوائت, слово, яким окремо позначають термін «vowel» (від слова صوت «звук», яким у свою чергу позначають термін sound). Отже, ми отримуємо термін تدوين إلى «запис звуків». Тобто у даному випадку форма صوائت позначає просто звук, але в іншому контексті – «vowel» («голосний звук»). Тут ми спостерігаємо звуження та генералізацію значення терміна, адже слово صوائت може позначати звук як загальне поняття в лінгвістиці, так і конкретне явище звукової системи – голосний звук. На нашу думку, доцільніше використовувати термін صوت «sound» для позначення звука, а термін صوائت для позначення голосних звуків «vowel». Використання нового терміна كتابة الأصوات, запропонованого нами, сприяло б точній передачі терміна «sound», адже термін تدوين إلى صوائت можна перекласти як «запис голосних звуків», беручи до уваги можливість терміна صوائت розширювати та звужувати своє значення.

Термін «pronunciation» у праці перекладений як لفظ «вимова», що є точним відповідником в арабській мові, але також не варто виключати можливість використання його синоніма نطق, який також використовується для позначення терміна «pronunciation».

Під час аналізу перекладу термінів, запропонованого арабським мовознавцем, можна знайти низку термінів, які не мають інших відповідників або синонімів, а їхній переклад чітко передає значення англomовного терміна. Так, термін conversational situation точно перекладений за допомогою методу калькування, у результаті чого отримуємо відповідник وضع تحدثي.

Для перекладу терміна «prestige of the language» перекладач використав слово المكانة, що буквально означає «місце», яке утворено від слова مكان «місце». Так перекладається один із підрозділів праці Чарльза Фергюсона. У підрозділі йдеться мова про те, коли і в яких ситуаціях використовується той чи інший варіант мови: «високий» або «низький». Перекладаючи цей термін, перекладач, не знайшовши відповідник в

арабській мові, вирішив перекласти «prestige of the language» як «місце мови». Методом аналогії можна провести аналіз і зробити висновок, що «місце» мови – це її позиція у будь-якій системі, тобто позиція або статус у мовленнєвому середовищі та групі. Отже, цей термін можна перекласти як *سمعة* «статус», утворене від кореня *سمع* «слухати», але з іншим відтінком значення. У результаті отримаємо *سمعة اللغة* «статус мови», що також можна перекласти як *وضع اللغة* «позиція мови». На нашу думку, враховуючи те, що «престиж» можна порівнювати з «популярністю», отримуємо *شعبية اللغة* «популярність мови», а, отже, і «prestige of the language».

Термін *gallicized* «галліцизований» (від *gallicize* «надавати французького характеру») вживається саме у цьому значенні в роботі Фергюсона, адже в реченні, в якому фігурує даний термін, йдеться про «французьку вимову корінного населення на острові Гаїті». Арабський перекладач опустил переклад даного терміна, очевидно тому, що не зміг знайти відповідник для його позначення арабською мовою. Ми пропонуємо використовувати термін *تَرَوَم* для позначення даного поняття. Він утворений від слова «*روم*», що раніше використовували для позначення римлян, та пізніше для позначення історичної області Румелія, що знаходиться на Балканах. У магрибському діалекті арабської мови словом *روم* або *رومية* називають жителя або жительку західної Європи або французів, тому на основі цього утворюємо термін *تَرَوَم*, що отримає в арабській мові значення «європеїзуватися» або у більш вузькому значенні «франкозуватися» або «бути с хожим на європейця». З іншого боку, можна використати термін *تفرنس*, штучно утворений від слова *فرنسا* («Франція»), що теж буде позначати дане поняття. Але на відміну від попереднього терміна, цей термін не буде власно арабським, а утвореним від назви країни.

Для передачі терміна «orthography» перекладач використовує слово *تهجئة*, яке у формі *تهجئة* використовується для передачі терміна *transcription*. Якщо розглядати термін «orthography» як розділ мовознавства, варто використовувати *علم الإملاء*, що означає «наука про правопис». У більш

широкому значенні слово إملاء використовується для позначення терміна «орфографія» - науки, що займається вивченням правильності написання слів, але даний термін також використовують в арабській мові для позначення такого поняття як «диктант». В арабській мові також широко використовують термін علم الكتابة для позначення не тільки терміна «orthography», а й, наприклад, у ширшому значенні: «наука, яка займається не лише вивченням правильного написання слів, а й аналізом текстів загалом».

Аналізуючи варіанти арабського перекладача, вказати на деякі особливості перекладу різних граматичних термінів. Так, для перекладу терміна «grammatical structure» перекладач використовує термін البنية النحوية. Термін النحو використовують не лише для позначення «grammatical», а й у вузькому значенні «syntax». Слово البنية перекладається як «структура». Термін grammatical categories перекладений як فئات نحوية – словосполучення, яке утворене з двох частин: فئات, що означає «частина» «розряд», та نحوية, що стоїть у формі прикметника та означає «граматична». Для цього терміна використовують також інший відповідник: أنماط قواعدية. Слово قواعد у загальному значенні використовується для позначення терміна «grammar» або «rules» та نمط, яке перекладається як «спосіб». На нашу думку, термін можна точно передавати арабським відповідником بنية قواعدية, тому що البنية зберігає своє значення як структура і загалом має тенденцію до стабільності у значенні, а قواعدية буде означати лише «grammatical» без жодних ознак на позначення терміна «syntax».

Термін «inflectional system» арабською мовою зазначений як نظام صرفي. Даний переклад виконаний методом калькування, яке точно передає значення терміна в арабській мові. نظام перекладається як система, слово утворене від дієслова نظم «упорядковувати» або «систематизувати». صرف має декілька значень у лінгвістиці, одне з них «морфологія», а інше «відмінювання». Також можна використати термін نظام تصرفي, який також інколи використовується для позначення даного поняття.

Низка граматичних термінів точно передані арабською в мовою в тексті перекладу. Терміни «noun» та «verb» мають точні відповідники в арабській мові. Термін «noun» перекладається як الاسم «ім'я» та «іменник», а «verb» використовують у значенні فعل «дієслово».

Для перекладу терміна «noun case» перекладач використовує термін, утворений шляхом калькування حالة الاسم, що буквально перекладається як «стан імені»; у свою чергу, термін точно без будь-яких семантичних викривлень передає значення.

Терміни «gender» та «number» мають точні відповідники в арабській мові: الجنس النحوي та العدد і загалом не мають якихось особливостей у перекладі.

Термін «word order» перекладається арабською ترتيب الكلمات, але також можна використати синонімічний відповідник ترتيب المفردات. Кожен з цих термінів має першим компонентом словосполучення лексему ترتيب, що перекладається як «порядок» (від дієслова رتب «наводити порядок») та двох лексем у формі множини الكلمات та المفردات у значенні «слова».

Термін «connective particles» перекладається як أدوات الربط і перекладається як «сполучники». Він складається із двох елементів: الربط (від дієслова ربط «з'єднувати») та أدوات, яке стоїть у формі множини, а у формі однини має форму أداة «частина» або «предмет».

Термін «grammatical differences» у праці перекладається як الفروق النحوية. Термін утворений з двох елементів: فرق «різниця», яке у нашому випадку стоїть у формі множини, та النحو. Цей термін можна замінити на інший відповідник, який також буде складатися із двох елементів: التفاوت النحوي, де масдар التفاوت утворений від дієслова تفاوت, яке використовується у значенні «відрізняти» та «диференціювати». Обидва терміни можна використовувати при перекладі на арабську мову. Також у межах одного перекладу використано відповідник الفروق البنوية для перекладу даного терміна, незважаючи на те, що البنوية автор використовує для позначення терміна structure.

Термін *generalization* має точний відповідник в арабській мові. Для перекладу цього терміна автор використав слово *تعميمات* у формі множини, яке перекладається як «узагальнення» (від дієслова *عم* узагальнювати).

Для перекладу терміна *grammatical complexity* було використане словосполучення *التعقيد النحوي*, утворене з елемента *التعقيد*, що перекладається як «заплутаність», «незрозумілість» (від дієслова *تعقد* «ускладнювати») та *النحوي*, що перекладається як «граматичний».

Термін *phonology* у праці перекладається *النظام الصوتي* «звукова система». Словосполучення складається з *نظام*, що перекладається як «порядок» та прикметника *صوتي* «звуковий» (від слова *صوت* «звук; голос»). Перекладач позначає цим терміном не тільки назву науки *Phonology*, але й підрозділ *Phonology*. У ньому йдеться та описується звукова система мов – літературної та діалектів. На нашу думку, перекладачу потрібно чітко провести диференціацію термінів, адже для позначення *phonology* (фонології) варто використовувати поняття *علم الأصوات*, яке складається елементів *علم* «наука» та *أصوات* «звуки» (останній у формі множини, від *صوت* «звук»). Таким чином отримуємо термін, що перекладається як «наука про звуки». Також є можливість використати гібридний термін, який був запозичений з західноєвропейських мов: *علم الفونيمات*. Перший елемент *علم* є традиційно арабським та означає «наука», другий має дві складові: семітську, у закінченні множини *ات* та запозиченої *فونيم*, передану шляхом транслітерації терміна *phoneme*. Терміни *فونولوجيا* або *فونولوجي* також можна використати для передачі *phonology*, але це будуть повністю європейські терміни, грецького походження, що суперечить «доктрині» використання саме термінів, утворених засобами арабської мови.

У свою чергу, термін *phoneme* перекладений як *فونيم*, а для утворення форми множини *phonemes* перекладач використав термін *فونيمات*. Також інколи використовують термін, утворений від кореневої частини *صوت* «звук» та закінчення *-يم* для передачі європейського закінчення *-eme* в словах грецького походження. У результаті чого отримуємо арабський

неологізм صرفيم, який водночас поєднує арабське слово із запозиченим закінченням. Існує і традиційний термін صوت المجرد, який можна використовувати для позначення цього терміна.

Арабський термін مجتمع لغوي використаний для позначення терміна «speech community». Термін утворений з مجتمع «спільнота» (від дієслова اجتمع «збиратися» або «об'єднуватися» за моделлю افتعل) та прикметника لغوي «мовний».

Для перекладу терміна linguistic families використано стандартний калькований відповідник عائلة لغوية, що перекладається як «мовна сім'я»; також можливе використання أسرة لغوية, що має таке ж значення при перекладі.

Термін unification of the language перекладається як توحيد اللغة, утворене з двох елементів: توحيد «об'єднання» (за моделлю масдара تفعيل від дієслова وحد «об'єднувати»). Але цей термін буде означати «об'єднання мови», а у нашому випадку у тексті йдеться про створення стандартної мови. Це можна сприйняти як синонім, тобто «об'єднання» означає стандартизацію, але можна створити більш точний еквівалент, наприклад, від قياس, у результаті отримуємо تقييس اللغة, але це можливо лише в теорії, адже зараз використовують лише термін توحيد اللغة.

Термін metaphor «метафора» було перекладено як استعارة, хоча цей варіант перекладу можна також перекласти як «borrowing». Більш стандартним терміном для позначення metaphor є مجاز, а для терміна «borrowing» - اقتراض.

Термін descriptive linguistics перекладено як علم اللغة الوصفي, що перекладається як «описова лінгвістика». Структура علم اللغة означає linguistics, а وصفي перекладається як описовий (від дієслова وصف «описувати»).

Термін internal structure of the language «внутрішня структура мови» було перекладено арабською як البنية الداخلية للغة, що є точним відповідником, утвореним методом калькування. Хоча البنية також можна перекласти не

лише як «структура», а й як «будова». Слово *داخلية* виконує функції прикметника (від дієслова *دخل* «входити»).

Термін *language function* «функція мови» перекладений як *وظيفة اللغة*, що являється точним відповідником, адже *وظيفة* перекладається як «функція» або також може означати «посада» або «завдання, які потрібно виконати».

Термін *synchronic linguistics* перекладач передав як *اللغة التاريخية*, що є неправильним варіантом, адже терміном *اللغة التاريخية* позначають *diachronic linguistics*. Для терміна *synchronic linguistics* існує декілька варіантів, жоден з них не є уніфікованим, тобто кожен перекладач використовує свій власний варіант перекладу. Отже, якщо звернутися до значення терміна *synchronic linguistics*, його можна визначити як вивчення особливостей мови на певному етапі її розвитку, тобто у якийсь конкретний період, тому краще використати термін *اللغة تزامنية*. Слово *تزامن* означає «синхронія» і буде виступати у ролі кальки і в нашому випадку позначати якийсь певний відрізок або період часу. А для терміна *diachronic linguistics* слід використати термін *اللغة التاريخية*, адже діахронія – це дослідження особливостей мови протягом історичного розвитку загалом, тому, на нашу думку, використання цих відповідників точніше передаватиме значення цих термінів в арабській мові.

Висновки до розділу III

Аналіз перекладу праці Чарльза Фергюсона «Диглосія», виконаного суданським перекладачем Ашрафом Абдульхаєм, і методів передачі європейських лінгвістичних термінів з англійської на арабську мову дає змогу зробити певні висновки щодо особливостей цього перекладу.

Серед основних труднощів, з якими зіштовхнувся лінгвіст, була проблема синонімії, оскільки для позначення одного й того самого поняття використовувалося декілька відповідників, наприклад, термін *metafor*

«метафора» передано як استعارة, хоча його можна позначити точнішим відповідником مجاز. При перекладі терміна phoneme «фонема» використано відповідник فونيم, який є запозиченням і не є загальноживаним в арабській лінгвістиці, але він існує разом із синонімом صوت المجرد.

Другою проблемою при перекладі виявилася «проблема неперекладності» деяких термінів, тому у тексті їх вказано без перекладу, в написанні англійською мовою. Для терміна «gallicize» («франкозуватися» або «ставати схожим на француза») перекладач не запропонував власний варіант перекладу.

Істотною проблемою, як можна помітити, є передача одного й того самого терміна різними варіантами, навіть у межах невеликого текстового фрагмента, наприклад, «grammatical differences» – الفروق البنوية та الفروق النحوية, “transliteration” – كتابة بحروف та تدوين بحروف. Наявність декількох дублетів для одного поняття в межах одного наукового перекладу навряд чи можна вважати перевагою.

Ще однією помітною проблемою є функціональні неточності у запропонованих варіантах перекладу. Наприклад, при перекладі терміна synchronic linguistics автор використовує відповідник اللغة التاريخية, який, своєю чергою, відповідає поняттю diachronic linguistics «діахронія», тоді як для synchronic linguistics «синхронія» має бути використаний варіант اللغة التزامية. Термін transcription було перекладено як تدوين إلى صوائت, хоча صوائت «звуки» використовується для позначення терміна vowel «голосні звуки», а не «звук» чи «транскрипція» загалом. Водночас слід відзначити деякі терміни, які мають вдалий чіткий переклад, наприклад: وظيفة اللغة «language function», مجتمع لغوي «speech community», منطقة لهجة «dialect area» тощо.

Таким чином лінгвістична термінологія, як і будь-яка інша сфера термінології в арабській мові, вимагає більш серйозного ставлення під час перекладу, а отже, перекладач повинен бути добре обізнаним у сфері лінгвістики, чітко знати визначення термінів та вміти правильно передати їх з іноземної мови арабською.

ВИСНОВКИ

У процесі нашого дослідження ми розглянули проблеми перекладу англomовної лінгвістичної термінології арабською мовою, проаналізували низку англо-арабських лінгвістичних словників та дослідили способи перекладу лінгвістичних термінів арабською мовою. У результаті дослідження ми дійшли наступних висновків:

1. Відсутність єдиного арабського відповідника англomовному лінгвістичному терміну вважається основною проблемою під час перекладу лінгвістичної термінології з англійської на арабську мову. Уніфікація термінології є важливим елементом у процесі формування термінологічної системи арабської мови. Багато дослідників приділяють увагу проблематиці термінології арабської мови і вважають, що термін має бути точним та незмінним, а також чітко передавати та позначати лише одне поняття.

2. Проблемами арабської термінології та пошуком шляхів передачі нових термінів арабською мовою займаються кілька Академій арабської мови в арабських країнах. Запроваджені ними терміни не завжди є вдалими і не використовуються лінгвістами або перекладачами у всіх арабських країнах. Існує гостра необхідність об'єднання зусиль усіх академій арабської мови для усунення розбіжностей при створенні нових термінів, що сприятиме уніфікації термінів у різних сферах, в тому числі лінгвістичної. Незважаючи на те, що низка академій арабської мови займаються вирішенням проблем арабської лінгвістичної термінології шляхом укладання словників та глосаріїв, питання уніфікації арабської лінгвістичної термінології залишається нерозв'язаним.

3. Зіставлення матеріалу словників таких лексикографів як Аль-Хулі, Р. Баальбакі, Аль-Масуді та ін. свідчить, що арабські лексикографи пропонують різні відповідники багатьом англomовним лінгвістичним

термінам, що призводить до утворення великої кількості синонімів. Наприклад, для передачі терміна euphemism («евфемізм») науковці запропонували декілька різних варіантів арабською мовою: تلميح (Аль-Масуді), تورية (Аль-Хулі), كنايا (Баальбакі), تلطيف та لطف التعبير (словник ALESCO).

4. На думку деяких вчених, явище синонімії у термінологічній системі мови має позитивний вплив, оскільки синоніми не лише поповнюють лексичний склад мови, а й сприяють уникненню тавтології при перекладі. З іншого боку, такий великий синонімічний ряд дезорієнтує перекладача під час перекладу тексту. Наприклад, для перекладу терміна «foreignism» («іншомовне слово») використовують декілька відповідників: كلمة دخيلة، كلمة مولدة أجنبية. Тому перекладач не одразу може правильно зрозуміти, який із наведених варіантів обрати. Останнім часом лінгвісти почали вважати явище синонімії в лінгвістичній термінології закономірністю, яка має тенденцію збільшуватися разом із розвитком лінгвістики як науки.

5. Аналіз словників лінгвістичних термінів свідчить, що іноді перекладачі хибно трактують значення термінів. Як приклад можна вказати на відсутність розмежування термінів nasality («назальність») та nasalization («назалізація»). Для їх позначення почали використовувати такі відповідники: nasality – الأنفية، nasalization – تأنيف. Основним критерієм для адекватного перекладу є точне розуміння терміна у мові оригіналу.

6. Основним джерелом збагачення термінологічної системи арабської мови у сфері лінгвістики є арабізація термінів та запозичення. Поняття «арабізація» включає в себе дві складові, які суттєво відрізняються. Деякі арабські лінгвісти вважають, що арабізацію варто ототожнювати зі словотвором, інші – що термін «арабізація» є ширшим поняттям та відносять до нього не лише словотвір, а метод запозичення, який характеризується написанням слів іншомовного походження арабськими літерами, які відповідають правилам арабської вимови (morphology – مورفولوجيا).

7. Аналіз перекладу праці Чарльза Фергюсона «Диглосія», виконаного суданським перекладачем Ашрафом Абдульхаєм, і методів передачі європейських лінгвістичних термінів з англійської на арабську мову свідчить, що перекладач зіштовхнувся з низкою проблем. Однією з них була проблема неперекладності деяких термінів арабською мовою. Наприклад, при перекладі терміна «gallicize» («франкозуватися» або «ставати схожим на француза») перекладач не запропонував власний варіант перекладу, тобто опустил його. Істотною проблемою, як можна помітити, є передача одного й того самого терміна різними варіантами, навіть у межах невеликого текстового фрагмента, наприклад, «grammatical differences» – كتابة بحروف та تدوين بحروف, “transliteration” – الفروق النحوية та الفروق البنوية. Наявність декількох дублетів для одного поняття в межах одного наукового перекладу навряд чи можна вважати перевагою.

Спостерігається також використання неточних відповідників (для терміна *metaphor* («метафора») – استعارة, попри наявність більш вдалого загальновідомого варіанта مجاز і навіть помилкових варіантів, зокрема для терміна *synchronic linguistics* («синхронія») – اللغة التاريخية, який має протилежне значення і відповідає терміну *diachronic linguistics* («діахронія»). Такі неточності стають на заваді правильному розумінню термінів у реципієнта, якому доведеться звірятися з текстом оригіналу або використовувати спеціалізований словник. Наведені приклади вказують на те, що перекладач лінгвістичних текстів повинен бути добре обізнаним у сфері мовознавства і добре розумітися на лінгвістичних системах як мови оригіналу, так і мови перекладу.

Отже, через зростання впливу англійської мови у світі, арабські лінгвісти все більше зіштовхуються з проблемами перекладу англійської лінгвістичної термінології арабською мовою. Процес формування арабської термінології займає багато часу та потребує багато зусиль з боку лінгвістів, перекладачів, академій та інститутів арабської мови. Для розв’язання проблеми уніфікації термінології необхідна чітка координація зусиль всіх

сторін, які займаються створенням термінів, а також створення єдиної бази лінгвістичних термінів.

Як показало наше дослідження перекладу наукових лінгвістичних праць різних арабських науковців та аналіз матеріалу англо-арабських лінгвістичних словників, ця тема є актуальним напрямком для проведення подальших досліджень у цій сфері.

АНОТАЦІЯ

الترجمة هي من أقدم المهن الموجودة في العالم. من خلالها يقوم البشر بتوصيل الأفكار والثقافة الأخرى للتغلب على مشكلة عدم فهم اللغات المختلفة. الترجمة، في رأي الباحثين هي علم حديث على الحدود الفلسفية واللغويات وعلم النفس وعلم الاجتماع. تعتبر الترجمة على وجه الخصوص ذات صلة بكل هذه العلوم وكذلك للفنون السمعية البصرية والدراسات الثقافية والفكرية. يمكن اعتبار الترجمة كعلم وفن ومهارة. يشير شابان (1984) إلى أنه علم يستلزم معرفة كاملة بالهيكل وتكوين اللغتين المعنيتين. إنه فن لأنه ينطوي على مهارة في إعادة بناء المنتج إلى شيء يمكن تقديمه للقارئ الذي من المفترض ألا يعرف الأصل. إنها مهارة لأنها تنطوي على القدرة على التخفيف من أي صعوبة في التعبير عن الرأي، والقدرة على إعطاء ترجمة لشيء ليس له مثل في لغة الترجمة. من مجالات الترجمة التي تحتل درجة عالية من الصعوبة هي ترجمة المصطلحات في أي مجال من مجالات العلوم. نعتقد أن أفضل ترجمة المصطلحات يمكن أن يقوم بها المترجم لا يمكن تحقيقه إلا بالتعاون مع المتخصص في المجال المعين من العلوم. عندما يتعلق الأمر بمجال اللسانيات وهي مجال المترجم نفسه فإن الأمر يختلف تماما لأنه يكون أكثر تعقيدا. عند التعامل مع المصطلحات اللغوية من المتوقع أن يكون المترجم على دراية جيدة بالتراكيب اللغوية لكل من لغة المصدر واللغة المستهدفة.

تشكل مشكلة المصطلحات اللغوية العربية فب أن اللغويات بكل المعاني العربية هي فرع غني جدا من اللغة. لقد أكد العرب القدماء دائما على أهمية إتقان القواعد والتراكيب اللغوية للغة العربية من قبل جميع المثقفين. لذلك كان لدى قاعدة مصطلحات اللغة العربية مصطلحاتهم الخاصة لدراسة لغتهم. لا يزال هذا التقليد المتمثل في التفاني في دراسة اللغة في بعض الدول العربية حيث توجد أكاديميات اللغة العربية (في القاهرة وعمان ودمشق وبغداد وغيرها). تتمثل إحدى وظائف هذه الأكاديميات في إنتاج ترجمات وعناصر معجمية مكافئة لمعظم الكلمات والتعبيرات الجديدة والمحدثة في مجالات المعرفة المختلفة.

إذا كان لدى قواعد اللغة العربية القديمة والأكاديميات العربية الحديثة نسختها العربية من المصطلحات اللغوية، فلماذا يجد مترجم عربي صعوبة في ترجمة المصطلحات في مجال اللغويات؟ الجواب هو أنه على الرغم من أن العرب لديهم نسختهم الخاصة من المصطلحات اللغوية، فإن المصطلح العربي في بعض الأحيان لا ينقل كل المعاني والاستخدامات لمصطلح لغوي معين وفقا للنظريات الحديثة في اللغويات. وفي هذه الحالة فإن المصطلح العربي القديم لن يكن معادلا مناسباً ويجب على المترجم معرفة ما إذا كانت الأكاديميات العربية قد قامت بترجمة هذا المصطلح بمعناه النظري الحديث أم لا. نظرا لأن تقارير الأكاديميات اللغة العربية ومعجم الكلمات والعبارات الجديدة غير متوفرة دائما - كما هو الحال على

سبيل المثال مع القواميس ويتم نشرها من حين لآخر، تقع على عاتق المترجم مسؤولية تحديد كيفية ظهور نسخة للمصطلح اللغوي باستخدام استراتيجية مناسبة للترجمة.

من خلال بحثنا العلمي، بحثنا في مشاكل ترجمة المصطلحات اللغوية من الإنجليزية إلى العربية، وقمنا بتحليل عدد من القواميس اللغوية الإنجليزية-العربية، واستكشفنا سبلا مختلفة لترجمة المصطلحات اللغوية إلى العربية. وتوصلنا إلى الاستنتاجات التالية:

سنلقي الضوء على بعض الأمثلة للترجمة من الإنجليزية إلى العربية للمصطلحات اللغوية وسناقش الاستراتيجية التي قرر المترجمون استخدامها. يعتبر عدم وجود المصطلح الموحد باللغة العربية الذي تعادل المصطلح اللغوي باللغة الإنجليزية إشكالية كبيرة في مجال علم اللغة. لذلك توحيد المصطلحات هو عنصر مهم في تشكيل قاعدة المصطلحات العربية الموحدة. يهتم العديد من الباحثين بمصطلحات اللغة العربية ويعتقدون أن المصطلح يجب أن يكون دقيقا وواضحا وكذلك ينقل معنى المصطلح الواحد فقط.

تتناول العديد من أكاديميات اللغة العربية مشاكل المصطلحات العربية والبحث عن طرق لنقل وتعريب المصطلحات الجديدة باللغة العربية. المصطلحات التي تقترحها هذه الأكاديميات لا تنجح أحيانا لذلك لا يتم استخدامها من قبل اللغويين أو المترجمين في جميع الدول العربية. فمن الضروري توحيد الجهود التي تبذلها جميع أكاديميات اللغة العربية لحل مشكلة الاختلافات في إنشاء مصطلحات لغوية جديدة مما سيسهل على توحيد المصطلحات في مختلف المجالات بما في ذلك المجال اللغوي. على الرغم من ذلك، تحاول العديد من أكاديميات اللغة العربية حل مشكلات المصطلحات اللغوية العربية من خلال تجميع القواميس والمعاجم فإن توحيد المصطلحات اللغوية العربية لا يزال دون حل.

تدل المقارنة بين مواد قواميس المصطلحات اللغوية مثل معجم اللغة العربية علي الحولي وبعليكي والمسعودي وغيرها أن هذه القواميس يقدمون ترجمات مختلفة للعديد من المصطلحات اللغوية الإنجليزية مما يؤدي إلى تكوين العديد من المرادفات وتعدد المصطلحات اللغوية. على سبيل المثال، للتعبير عن المصطلح اللطيف، اقترح العلماء العديد من الكلمات المختلفة باللغة العربية: تلميح (المسعودي)، تورية (الحولي)، كناية (بعليكي) وتلطيف (لطف التعبير).

في رأي بعض العلماء ظاهرة تعدد المصطلحات في نظام المصطلحات اللغوية لها تأثير إيجابي، حيث أنها تسهم في تجنب التكرارات في النص المترجم. من ناحية أخرى فإن مثل هذا العدد الكبير من المصطلحات يربك المترجم عند ترجمة النص. على سبيل المثال، لترجمة مصطلح "foreignism" ("كلمة أجنبية") يتم استخدام عدة المصطلحات: كلمة دخيلة، كلمة أجنبية وكلمة مولدة. لذلك، لا يمكن للمترجم أن يفهم على الفور أي من الخيارات يختاره للترجمة الدقيقة. في الوقت الأخير، بدأ اللغويون اعتبار ظاهرة تعدد المصطلحات اللغوية ظاهرة تزداد قوة مع تطور اللغويات كعلم.

يظهر تحليل المصطلحات اللغوية أن المترجمين يسيئون تفسير معنى المصطلحات في بعض الأحيان. مثال على ذلك هو عدم وجود تمييز بين مصطلح الأنفية والتأنيف. فبدأ استخدام المصطلحات

التالية: nasality - الأنفية، nasalization - التأنيف. المعيار الرئيسي للترجمة المناسبة هو فهم واضح للمصطلح باللغة الأصلية.

المصدر الأساسي لإثراء قاعدة المصطلحات اللغوية اللغة العربية هو تعريب المصطلحات والاقتراض. يشمل مفهوم "التعريب" عنصرين مختلفين إلى حد كبير. يعتقد بعض اللغويين العرب أنه ينبغي تعريف التعريب بتكوين كلمة جديدة، بينما يرى البعض الآخر أن مصطلح "التعريب" هو مفهوم أوسع يشمل ليس فقط خلق للكلمات بل أنه استعارة تتميز بهجاء الكلمات ذات الأصل الأجنبي بالحروف العربية (مثلا مورفولوجيا).

يشير تحليل ترجمة بحث تشارلز فيرجسون Diglossia من قبل المترجم السوداني أشرف عبد الحي إلى استخدام أساليب ترجمة المصطلحات اللغوية الأوروبية من الإنجليزية إلى العربية. فواجه المترجم عددا من المشكلات. أحدها كانت مشكلة نقل بعض المصطلحات إلى اللغة العربية يعني تعريبها. على سبيل المثال، عند ترجمة المصطلح gallicize، لم يقترح المترجم نسخه الخاصة من ترجمة الكلمة أي حذفها. هناك مشكلة كبيرة تتمثل في نقل المصطلح نفسه إلى أشكال مختلفة حتى داخل مقتطف نصي صغير مثل ترجم اشرف عبد الحي مصطلح "grammatical differences" - الفروق النحوية و الفروق النحوية. لا يمكن أن تكون عدة مصطلحات لمفهوم واحد ضمن ترجمة النص العلمي الواحدة.

ونلاحظ أيضا استخدام المصطلحات غير الدقيقة (استخدم المترجم كلمة استعارة لكلمة metafor). على الرغم من وجود المصطلح الأكثر استخداما وانتشارا (مجاز)، استخدم المترجم مصطلح استعارة الذي من الممكن استخدام بمعنى الاقتراض. مثلا مصطلح اللغويات المتزامنة - ترجمه كاللغة التاريخية، والتي لها معنى معاكس يعيق علم اللغة اللغوي. فمثل هذه المعلومات غير الدقيقة ويعيق الفهم الصحيح للمصطلحات من قبل المستلم. وسيضطر التحقق من النص الأصلي أو استخدام قاموس المصطلحات متخصصة. النقطة المهمة هي أن المترجم للنصوص اللغوية يجب أن يكون على دراية جيدة في مجال اللغويات وأن يكون لديه فهم جيد للنظام اللغوية لكل من اللغات الأصلية ولغات الترجمة.

لذلك مع تزايد تأثير اللغة الإنجليزية في العالم، يواجه اللغويون العرب بشكل متزايد مشاكل ترجمة المصطلحات اللغوية باللغة الإنجليزية إلى اللغة العربية. تستغرق عملية صياغة وتعريب المصطلحات العربية وقتا طويلا وتتطلب الكثير من الجهد من جانب اللغويين والمترجمين والأكاديميات ومعاهد اللغة العربية. لحل مشكلة توحيد المصطلحات هناك حاجة إلى تنسيق واضح لجهود جميع الأطراف المشاركة في إنشاء المصطلحات، وكذلك إنشاء قاعدة واحدة من المصطلحات اللغوية.

كما أظهر بحثنا في ترجمة المصطلحات اللغوية العلمية من قبل علماء عرب مختلفين وتحليل مادة القواميس اللغوية الإنجليزية-عربية، فإن هذا الموضوع هو مجال يتطلب المزيد من البحث في هذا المجال.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Авербух К. Я.* Терминологическая вариантность: теоретический и прикладной аспекты // Вопросы языкознания, 1986. – № 6. – С. 38-49.
2. *Ахманова О. С.* Очерки по общей и русской лексикологии. – М.: Учпедгиз, 1957. – 295 с.
3. *Белкин В. М.* Арабская лексикология. – М.: Наука, 1975. – 200 с.
4. *Булаховский Л. А.* Введение в языкознание: учеб. пособие / Л. А. Булаховский. – М.: Учпедгиз, 1953. – 178 с.
5. *Вознюк Г. Л., Булик-Верхол С. З.* Термінологічна лексика в системі професійного мовлення // Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2010. – С. 93.
6. *Ворона И. И.* К вопросу терминологической синонимии // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2013. – 50-54 с.
7. *Ганич Д. І.* Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
8. *Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю.* Лингвистические основы учения о терминах. – М.: Высшая школа, 1987. – 103 с.
9. *Гринев С. В.* Введение в терминоведение. – М.: Московский лицей, 1993. – 309 с.
10. *Гринев С. В.* Введение в терминоведение. – М.: Московский лицей, 1993. – 309 с.
11. *Даниленко В. П.* Русская терминология: опыт лингвистического описания. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
12. *Канделаки Т. Л.* Семантика и мотивированность терминов. – М.: Наука, 1977. – 168 с.
13. *Коваль А. П.* Синоніміка в термінології // Дослідження з лексикології й лексикографії. – К.: Наук. думка, 1965. – С. 157-169.

14. *Кочерган М. П.* Вступ до мовознавства – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 368 с.
15. *Крыжановская А. В., Симоненко Л. А.* Актуальные проблемы упорядочения научной терминологии: монография. – К.: Наукова думка, 1987. – 162 с.
16. *Лейчик В. М.* Терминоведение: предмет, методы, структура. – М.: КомКнига, 2006. – 256 с.
17. *Лейчик В. М., Квитко И. С.* Терминоведческие проблемы редактирования. – Львів: Вища школа, 1986. – 150 с.
18. *Лотте Д. С.* Краткие формы научно-технической терминологии. – М.: Наука, 1971. – 84 с.
19. *Мартиняк О.* Синтаксичні синоніми в українській науково-технічній термінології // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка: науковий журнал. – Житомир: ЖДУ, 2008. – № 41. – С. 209-213.
20. *Мустафаева А. А.* Современная арабская терминология: формирование и проблемы перевода (на материале терминологии информатики): дис. доктора философии: 6D020900 / Мустафаева Анар Абдикадиевна. – Алматы, 2011. – 168 с.
21. *Новиков Л. А.* Семантика русского языка // Русский язык в школе, 1968. – № 1. – С. 11-23.
22. *Реформатский А. А.* Введение в языковедение. – М.: Просвещение, 1967. – 536 с.
23. *Симоненко Л. О.* Формування української біологічної термінології: монографія. – К.: Наукова думка, 1991. – 150 с.
24. *Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В.* Общая терминология: Вопросы теории. – М.: Наука, 2003. – 248 с.
25. *Толикина Е. И.* Некоторые лингвистические проблемы изучения термина // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М.: Наука, 1970. – С. 57-67.

26. *Abdellah A. S.* The Problem of Translating English Linguistic Terminology into Arabic. – London, 2003. – 2-7 p.
27. *Abdulhady S., Al-Darraji O.* Code Switching: A Close Study of Translating English Linguistic Terms into Arabic // International Journal of Linguistics, Literature and Translation, 2019. – №. 3. – 175-187 p.
28. ALECSO (Arab League Educational Cultural and Scientific Organization) Unified Dictionary of Linguistic Terms (English-Arabic-French). – Tunis: Arab League Educational Cultural and Scientific Organization, 1989. – 873 p.
29. *Al-Khuli M.* A Dictionary of Theoretical Linguistics (English-Arabic). – Beirut: Librairie du Liban, 1982. – 402 p.
30. *Anis I.* Min Asrar Al-Lugha, Secrets of the Arabic Language. – Cairo: Anglo Egyptian Bookshop, 1966. – 136 p.
31. *Baalbaki R.* Dictionary of Linguistic Terms (English-Arabic). – Beirut: Dar El-Ilm Lilmalayin, 1990. – 806 p.
32. *Barazi M.* Problems of modern Arabic Language (in Arabic). – Amman: Maktabat Al-Risalah, 1989. – P. 14 .
33. *El-Sayed S.* York Dictionary of Linguistics (English-Arabic). – Cairo and Beirut: Egyptian International Publishing Company and Librairie du Liban, 2000. – 709 p.
34. *Enani M.* Fann At-Tarjama, Art of Translation. – Cairo: Sphinx Bookshop, 1995. – P.169.
35. *Enani M.* Murshid Al-Mutarjim, Translators' Guide. – Cairo: Sphinx Bookshop, 2000. –119 p.
36. *Ferguson C. A.* Diglossia // Word. – 1959. – T. 15. – №. 2. – P. 325-340.
37. *Gaber J.* Terminology Translation: A Morphology-based Approach to the Translation and Standardization of Technical Terms from English into Arabic – The Case of Linguistics Terminology. – Tripoli: Academy Publishing House, 2007. – P. 139.

38. *Ghazala S.* Arabization Revisited in the Third Millennium //Arab World English Journal, 2013. – P. 25-41.
39. *Ibn Manthour.* Lisan Al-A'rab, Arab Tongue. – Beirut: Dar Sider, 1956. – 204 p.
40. *Khasara M.* Al-Ta'rib wa Al-Tanmiya Al-Lughawiyya, Arabization and language development. – Damascus: Al-Ahali, 1994. – 207 p..
41. *Matthews P.* Oxford Concise Dictionary of Linguistics. – Oxford: Oxford University Press, 2014. – 443 p.
42. *Miqran Y.* Al-Mustalah Al-lisani Al-Mutarjam, Translated linguistic term. – Damascus: Dar Raslan, 2009. – 173 p.
43. *Nida A., Taber R.* The Theory and Practice of Translation. – Leiden: Brill, 1982. – 246p.
44. *Omar A.* Al-Mustalah' Al-alsuny Al-A'rabi, Arabic Linguistic Terminology. – Kuwait: Alim Al-Fikr, 1989. – P.17.
45. *Shaheen A.* Arabic, the language of science and technology (in Arabic). – Dammam: Dar As-Salah, 1986. – 84 p.
46. أ.د. الشريف بوشحدان. لغات التخصص وإشكالات المصطلح العلمي العربي. – عناب: جامعة باجي مختار، 2017. – 138-157 ص.
47. أحمد قدور. مبادئ اللسانيات. – دمشق: دار الفكرة، 1992. – 149 ص.
48. أحمد مختار عمر. دراسة الصوت اللغوي. – بيروت: عالم الكتب، 1985. – 45-46 ص.
49. أحمد مختار عمر. محاضرات في علم اللغة الحديث. – القاهرة: عالم الكتب، 1995. – 38 ص.
50. أشرف عبد الحي. الأزواج اللغوي / الترجمة من الانكليزية. – لندن: دار المنظومة، 1997. – 193-236 ص.
51. إيمان السعيد جلال. المصطلح عند رفاة الطهطاوي بين الترجمة والتعريب. – القاهرة: مكتبة الآداب، 2006. – 230 ص.
52. إيمان قليعي. المصطلح اللساني بين الترجمة والتعريب: المجلس الأعلى للغة العربية، 2018. – 71-86 ص.
53. بسام بركة. معجم اللسانية. – طرابلس: جروز برز، 1985. – 382 ص.
54. بعلبكي رمزي، بعلبكي منير. المورد الأكبر: قاموس إنكليزي-عربي حديث. – بيروت: دار العلم للملايين، 2005. – 2155 ص.

55. بوعطية سعيد. الترجمة وإشكالية المصطلح اللساني والنقدي // قوافل. - 2017. - 218-233 ص.
56. تمام حسان. مناهج البحث في اللغة. - دار البيضاء: دار الثقافة، 1982. - 337 ص.
57. الجرجاني. التعريفات. - القاهرة: مكتبة القرآن، 2003. - 34 ص.
58. جورج موان. مفاتيح الألسنية. - تونس: منشورات سعيدان، 1994. - 34 ص.
59. الجوهري. الصحاح تاج اللغة والصحاح العربية. - بيروت: دار الكتب العلمية، 1999. - 565 ص.
60. جيلالي ابن يشو. مشكلة اضطراب دلالة المصطلح اللساني // المجلس الأعلى للغة العربية، 2010. - 184-159 ص.
61. حسن باكلا. معجم مصطلحات علم اللغة. - بيروت: مكتب لبنان، 1989. - 279 ص.
62. الحمزاوي محمد رشاد. العربية والحدثة أو الفصاحة فصاحات. - تونس: منشورات المعهد القومي لعلوم التربية، 1982. - 97 ص.
63. حمزة قبلان المزيني. المشكل غير المشكل. قضية المصطلح العلمي // مجلة علامات. - 1993. - 13 ص.
64. رشراش أحمد الهادي. إشكالية المصطلح اللساني في اللغة العربية. - طرابلس: مجلة كلية اللغات، 2018. - 85-98 ص.
65. ريمون طحان. الألسنية العربية. - بيروت: دار الكتاب اللبناني، 1981. - 205 ص.
66. زكريا ميشال. إشكالية المصطلح الألسني. - عمان: كنوز المعرفة، 2014. - 159-175 ص.
67. سعد مصلوح. دراسة السمع والكلام. - القاهرة: عالم الكتب، 1980. - 127 ص.
68. سمير ستيتية. السيميائية اللغوية وتطبيقها على نماذج من الأدب العربي // مجلة أبحاث اليرموك، 1990. - 37 ص.
69. صادق ابو سليمان. أنواع الاشتقاق في العربية بين القدماء والمحدثين دراسة لغوية نقدية // مجلة جامعة بيت اللحم، 1992. - 131-161 ص.
70. عبد السلام المسدي. الأسلوبية والأسلوب نحو بديل ألسني في نقد الأدب. - ليبيا: تونس، 1977. - 23 ص.
71. عبد السلام المسدي. قاموس اللسانيات. - ليبيا - تونس: الدار العربية للكتاب، 1984. - 278 ص.
72. عبد القادر المغربي. الاشتقاق والتركيب. - القاهرة: دار المعرفة، 1947. - 220 ص.
73. عز الدين البوشيخي. العربية بين اكتساب المعرفة وإنتاجها: مقارنة استشرافية // العربية لغة للمعرفة والمصطلح. - الدوحة، 2019. - 62 ص.

74. علي القاسمي. علم المصطلح: أسسه النظرية وتطبيقاته العلمية. - القاهرة: مكتبة لبنان ناشرون، 2008. - 819 ص.
75. علي القاسمي. مقدمة في علم المصطلح. - القاهرة: مكتبة النهضة المصرية، 1987. - 265 ص.
76. لسان العرب للإمام العلامة ابن منظور. - بيروت: دار المعرفة، 1993. - 304 ص.
77. مبارك المبارك. معجم المصطلحات الألسنية. - بيروت: دار الفكرة اللبنانية، 1995. - 341 ص.
78. مجمع اللغة العربية. المعجم الوسيط. - مصر: مكتبة الشروق الدولية، 2005. - 502 ص.
79. محمد حسن جبل. علم الاشتقاق نظرياً وتطبيقاً. - القاهرة: مكتبة الآداب، 2005. - 304 ص.
80. محمد صاري. الأوهام الشائعة عن المصطلح العلمي: المصطلح اللساني نموذجاً // اللسان العربي. - 2011. - 162-181 ص.
81. محمود السعران. علم اللغة مقدمة للقارئ العربي. - مصر: دار المعارف بمصر، 1962. - 167 ص.
82. محمود فهمي حجازي. الأسس اللغوية لعلم المصطلح. - القاهرة: مكتبة غريب، 1993. - 259 ص.
83. المسعودي حميد. المعجم الألسني. - عمان: الدار المنهجية، 2015. - 693 ص.
84. مصطفى طاهر الحياذرة. من قضايا المصطلح اللغوي العربي. - الأردن: عالم الكتب الحديث، 2003. - 143 ص.
85. المنظمة العربية للتربية والثقافة والعلوم مكتب تنسيق التعريب. دليل مكتب تنسيق التعريب بنك المصطلحات العربية الموحدة. - الرباط، 2016. - 40 ص.
86. ميشال زكريا. الألسنية (علم اللغة الحديث) المبادئ والأعلام // المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع، 1983.
87. نايف خرما. أضواء على الدراسات اللغوية المعاصرة. - الكويت: عالم المعرفة، 1984. - 266 ص.
88. هيثم محمود عابدين. تعريب العلوم والمصطلح العلمي في اللغة العربية. - الدوحة: دار الكتب القطرية، 2016. - 400 ص.
89. وليد محمد السراقبي. فوضى المصطلح اللساني // مجلة مجمع اللغة العربية بدمشق، 2008. - 377-404 ص.
90. اليعبودي خالد. المصطلحات اللسانية المعربة في المجال المعجمي. - عمان: كنوز المعرفة، 2014. - 177-209 ص.

91. يوسف الغازي، مجيد النصر. محاضرات في الألسنية العامة / الترجمة من الفرنسية. - سيدي بلعباس.: دار النعمان للثقافة، 1956. - 113 ص.